

Jacek Sobczak, Ksenia Kakareko

Uprorowadzenie dziecka za granicę. Regulacje w powszechnym (uniwersalnym) międzynarodowym prawie publicznym oraz prawie Unii Europejskiej

*International child abduction. Regulations in general
(universal) public international law and European Union law*

Abstract

International child abduction by one parent is a relatively frequent and, practically speaking, global phenomenon. It is linked to the noticeable mobility of people across different countries, who move in search of work, better living conditions, or to attend secondary and higher education. The severity of such an event for the other parent, and above all, for the child, is indisputable, especially when it involves the child relocating to another country. Both common (universal) public international law and European Union law have attempted to counteract this phenomenon by creating normative acts designed to guarantee prompt action by state authorities for the return of an abducted child.

In general (universal) public international law, such a role is primarily fulfilled by the 1980 Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, which is supported by the 1996 Hague Convention on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Cooperation in respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children, and the 1980 European Convention on the Recognition and Enforcement of Decisions Relating to Custody of Children and Restoration of Custody of Children. In the area of EU law, the problem of international child abduction by one parent has been the subject of four normative instruments, three of which are successively superseding Regulations.

Prof. dr hab. Jacek Sobczak, Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie, sędzia Sądu Najwyższego w stanie spoczynku, Polska, ORCID: 0000-0002-2231-8824, e-mail: jmwsobczak@gmail.com

Dr hab. Ksenia Kakareko jest profesorem Uniwersytetu Warszawskiego, Katedra Prawa Mediów, Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski, Polska, ORCID: 0000-0003-3707-4479, e-mail: k.kakareko@uw.edu.pl

Data zgłoszenia tekstu przez autorów: 22.04.2024 r.; data zaakceptowania do publikacji: 15.05.2024 r.

The article analyses the content of these normative instruments, showing their interdependence and conflicts, highlighting problems concerning the enforceability of judgments, protective measures, custody of the child, questions relating to the need to guarantee the welfare of the child, the rapidity of proceedings, mediation issues and, finally, with regard to some countries, the admissibility of the cassation of the special subject.

Keywords: child abduction, Hague Convention, children's rights, Regulation 2019/1111

Streszczenie

Uprorowadzenie dzieci za granicę przez jednego z rodziców jest zjawiskiem stosunkowo częstym i – praktycznie rzecz biorąc – globalnym. Wiąże się ono z zauważaną mobilnością mieszkańców różnych państw, przemieszczających się w poszukiwaniu pracy, lepszych warunków życia, z racji podejmowania nauki w szkołach średnich i wyższych. Dotkliwość tego rodzaju zdarzeń dla drugiego z rodziców oraz przede wszystkim dla dziecka nie podlega dyskusji, szczególnie kiedy łączy się to ze zmianą miejsca pobytu dziecka i znalezieniem się przez nie w granicach innego państwa. Zarówno w powszechnym (uniwersalnym) międzynarodowym prawie publicznym, jak i w prawie Unii Europejskiej podjęto próby przeciwdziałania temu zjawisku, stwarzając akty normatywne, mające gwarantować podejmowane przez organy państwa niezwłoczne działania w celu powrotu uprowadzonego dziecka.

W powszechnym (uniwersalnym) międzynarodowym prawie publicznym rolę taką pełni w pierwszym rzędzie konwencja haska z 1980 r., dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, którą wspiera konwencja haska z 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, a także Europejska konwencja o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem z 1980 r. W obszarze prawa UE uprowadzenie dziecka za granicę przez jednego z rodziców było przedmiotem czterech aktów normatywnych, z których trzy to kolejno zastępujące się rozporządzenia.

W artykule przeanalizowano treść wspomnianych aktów normatywnych, ukazując ich wzajemne zależności oraz kolizje. Zaakcentowano problemy dotyczące wykonalności orzeczeń, środków zabezpieczających, pieczy nad dzieckiem, a także zagadnienia, jakie wiążą się z potrzebą zagwarantowania dobra dziecka, szybkości postępowania. Poruszono również kwestie mediacji oraz wreszcie – w odniesieniu do niektórych państw – dopuszczalności kasacji podmiotu szczególnego.

Słowa kluczowe: uprowadzenie dziecka, konwencja haska, prawa dziecka, rozporządzenie 2019/1111

1. Wprowadzenie

W sytuacjach, w których rodzice mieszkają razem, zazwyczaj wspólnie ponoszą odpowiedzialność rodzicielską względem swoich dzieci. W przypadku separacji lub rozvodu rodzice muszą podjąć decyzję, w drodze wzajemnego porozumienia lub na drodze sądowej, w sprawie wykonywania tej odpowiedzialności w przyszłości. Wśród głównych zagrożeń, na jakie narażone jest dziecko w sprawach dotyczących separacji lub rozvodu, znajduje się jednak jego uprowadzenie przez jednego z rodziców z państwa zwykłego pobytu dziecka. Szkodliwy wpływ tego uprowadzenia na dziecko i na rodzica, któremu dziecko uprowadzono, jest na tyle istotny, że spowodował podjęcie środków zarówno w międzynarodowym prawie publicznym powszechnym (uniwersalnym), jak i w prawie unijnym. Zauważyć należy, że wprowadzenie zjawiska uprowadzenia dziecka przez jednego z rodziców obserwowane było znacząco wcześniej, zarówno w XIX w., jak i w XX w., to jednak dopiero w latach 80. XX w. podjęto próby objęcia tego zjawiska gorsetem norm prawnych.

Tematyka artykułu koncentruje się na szczególnej sytuacji dzieci, które nie są wzgardzone, wręcz przeciwnie – kochane, ale miłością, która je krzywdzi, gdyż dorośli, najbliżsi dziecku ludzie, kochając je, nienawidzą siebie i sobą gardzą. To rodzice dziecka, którzy z różnych zresztą przyczyn czują do siebie odrazę, chcą dokuczyć niegdyś bliskiej osobie i w tym celu „grają dzieckiem” na złość współmałżonkowi, partnerowi, uprowadzają je, pozbawiają je kontaktów z drugim rodzicem.

Zamiarem, który przyświecał powstaniu niniejszego opracowania, była prezentacja aktów normatywnych, zarówno w systemie prawa międzynarodowego publicznego powszechnego (uniwersalnego), jak i unijnego, odnoszących się do kwestii uprowadzenia dziecka, a także przedstawienie orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej TSUE) i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej ETPC), jak również judykatów sądów polskich.

2. System prawa międzynarodowego publicznego powszechnego (uniwersalnego)

2.1. Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę

Zjawisko uprowadzenia dzieci za granicę przez jednego z rodziców stało się dość powszechne¹. Dotkliwość tego typu sytuacji dla drugiego z rodziców oraz przede wszystkim dla dziecka nie podlega dyskusji, szczególnie kiedy łączy się to ze zmianą miejsca pobytu dziecka i jego wyjazdem do innego państwa, co stwarza trudne do przekroczenia bariery dla drugiego z rodziców. Spowodowało to opracowanie

¹ Zdaniem Merle H. Weiner po 2000 r. nastąpił gwałtowny wzrost liczby spraw dotyczących rodzicielskich uprowadzeń dzieci. Zob. M.H. Weiner, *Uprooting Children in the Name of Equity*, „Fordham International Law Journal” 2009/33(2), s. 409–486. Autorka w niezwykle ciekawym opracowaniu przeanalizowała liczne sprawy uprowadzenia dzieci, jednak zasadniczo rzecz biorąc, skupiła się na tych judykatach, które zapadły przed sądami w Stanach Zjednoczonych.

Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzonej w Hadze 25.10.1980 r.² W treści tej konwencji państwa będące jej sygnatariuszami wyraziły głębokie przekonanie, że interes dziecka ma podstawowe znaczenie we wszystkich sprawach dotyczących opieki nad nim, i zadeklarowały, iż należy chronić dzieci w płaszczyźnie międzynarodowej przed szkodliwymi skutkami wynikającymi z bezprawnego uprowadzenia go lub zatrzymania. Konwencja z założenia miała ustalić zasady postępowania w celu niezwłocznego powrotu dziecka do państwa jego stałego pobytu oraz zapewnić ochronę prawa do jego odwiedzin³. Warto zauważyć, że w myśl art. 3 konwencji „Uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka będzie uznane za bezprawne, jeżeli: a) nastąpiło naruszenie prawa do opieki przyznanego określonej osobie, instytucji lub innej organizacji, wykonywanego wspólnie lub indywidualnie, na mocy ustawodawstwa państwa, w którym dziecko miało miejsce stałego pobytu bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem, oraz b) w chwili uprowadzenia lub zatrzymania prawa te były skutecznie wykonywane wspólnie lub indywidualnie albo byłyby tak wykonywane, gdyby nie nastąpiło uprowadzenie lub zatrzymanie”. W treści konwencji podkreślono także, że jej postanowienia stosuje się do każdego dziecka, które miało miejsce stałego pobytu⁴ w państwie będącym stroną konwencji, pod warunkiem, że dziecko nie ukończyło lat 16 (art. 4). Konwencja rozróżnia prawo do opieki od prawa do odwiedzin⁵.

W judykaturze wskazuje się, że postanowienia konwencji haskiej z 1980 r. stanowią część krajowego porządku prawnego i są stosowane w Rzeczypospolitej Polskiej bezpośrednio⁶, z uwzględnieniem wiążącej Polskę Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20.11.1989 r.⁷

W art. 11 konwencji haskiej z 1980 r. stwierdzono, że w razie uprowadzenia dziecka „Władze sądowe lub administracyjne każdego Umawiającego się Państwa powinny podejmować niezwłoczne działania w celu powrotu dziecka. Jeżeli dana władza sądowa lub administracyjna nie podejmie decyzji w ciągu sześciu tygodni od daty wpłynięcia wniosku, wnioskodawca lub organ centralny państwa wezwanego, z własnej inicjatywy lub na wniosek organu centralnego państwa wzywającego, może

² Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528 – dalej konwencja haska z 1980 r.

³ W treści art. 1 konwencji haskiej z 1980 r. jednoznacznie wskazano, że przedmiotem niniejszej konwencji jest „a) zapewnienie niezwłocznego powrotu dzieci bezprawnie uprowadzonych lub zatrzymanych w jednym z Umawiających się Państw oraz b) zapewnienie poszanowania praw do opieki i odwiedzin określonych przez ustawodawstwo jednego Umawiającego się Państwa w innych Umawiających się Państwach”.

⁴ W doktrynie podkreślono, że konwencja haska z 1980 r. nie zawiera definicji pojęcia „miejsca stałego pobytu” i zauważono, że termin ten należy rozumieć jako terytorium państwa, w którym znajduje się miejsce, gdzie dziecko faktycznie zazwyczaj przybywa. Wskazano, że należy je ustalać niezależnie od subiektywnych zamiarów dziecka lub opiekuna w tym zakresie. Zob. T. Świerczyński, *Podstawowe zagadnienia Konwencji haskiej o cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2000/1–2, s. 87–98.

⁵ Zgodnie z konwencją haską z 1980 r. „«prawo do opieki» obejmuje prawo dotyczące opieki nad osobą dziecka, w szczególności prawo do decydowania o miejscu pobytu dziecka”; natomiast „«prawo do odwiedzin» obejmuje prawo do zabrania dziecka na czas ograniczony w inne miejsce aniżeli miejsce jego stałego pobytu” (art. 5).

⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego (dalej SN) z 16.01.1998 r., II CKN 855/97, OSNC 1998/9, poz. 142.

⁷ Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.

żądać przedstawienia powodów zwłoki. Jeżeli organ centralny państwa wezwanego otrzyma odpowiedź, organ ten przekazuje ją organowi centralnemu państwa wzywającego lub, w stosownych wypadkach, wnioskodawcy". W sytuacji gdy dziecko zostało bezprawnie uprowadzone lub zatrzymane, w chwili wpłynięcia odpowiedniego wniosku do władzy sądowej lub administracyjnej państwa będącego stroną konwencji, w którym znajduje się dziecko, a upłynął okres krótszy niż 1 rok od dnia jego uprowadzenia lub zatrzymania, zainteresowana władza zarządza niezwłoczne wydanie dziecka (art. 12 konwencji haskiej z 1980 r.).

Wskazano przy tym, że władza sądowa lub administracyjna powinna również zarządzić wydanie dziecka, nawet po upływie 1 roku, o którym mowa powyżej, chyba że zostało ustalone, iż dziecko przystosowało się już do swego nowego środowiska. Jeżeli jednak istnieją podstawy do domniemania, że dziecko zostało zabrane do innego państwa, taka władza sądowa lub administracyjna może zawiesić postępowanie lub oddalić wniosek o wydanie dziecka. W judykaturze podkreśla się, że przyjęta przez twórców konwencji haskiej z 1980 r. aksjologia oparta jest na zasadzie ochrony dziecka⁸. Zauważa się, że konwencja, przeciwdziałając skutkom godzącym w dobro dziecka, wyraźnie akcentuje czynnik czasu, a więc państwo musi podejmować działania, które doprowadzą do niezwłocznego powrotu dziecka do miejsca jego stałego pobytu.

W treści art. 11 konwencji haskiej z 1980 r. wskazano, że „władze sądowe lub administracyjne każdego Umawiającego się Państwa powinny podejmować niezwłoczne działania w celu powrotu dziecka. Jeżeli dana władza sądowa lub administracyjna nie podejmie decyzji w ciągu sześciu tygodni od daty wpłynięcia wniosku, wnioskodawca lub organ centralny państwa wezwanego, z własnej inicjatywy lub na wniosek organu centralnego państwa wzywającego, może żądać przedstawienia powodów zwłoki. Jeżeli organ centralny państwa wezwanego otrzyma odpowiedź, organ ten przekazuje ją organowi centralnemu państwa wzywającego lub, w stosownych wypadkach, wnioskodawcy". Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z 1.03.2016 r.⁹ stwierdził, że chociaż wskazany w art. 11 konwencji haskiej z 1980 r. termin 6 tygodni, w którym to powinna zapaść decyzja władzy krajowej o nakazaniu wydania dziecka, nie jest bezwzględnie obowiązujący w tym znaczeniu, że jego upływ nie powoduje zastosowania sankcji wykraczającej poza opisane w tym przepisie obowiązki związane z wyjaśnieniem przyczyn zwłoki, to jednak równocześnie termin ten powinien

⁸ Zob. postanowienie SN z 18.05.2022 r., I NSNc 37/22, LEX nr 3439054.

⁹ Wyrok ETPC z 1.03.2016 r., skarga nr 30813/14, K.J. przeciwko Polsce, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161002> (dostęp: 22.02.2024 r.). W pkt 72 tego wyroku ETPC uznał, że przekroczenie terminu 6 tygodni o 45 tygodni, czyli ponad 8-krotnie, przy braku jakichkolwiek okoliczności mogących zwolnić sądy krajowe z jego ścisłego przestrzegania, nie licuje z powagą sytuacji i nie jest zgodny z pozytywnym obowiązkiem działania bez zbędnej zwłoki w postępowaniu o powrót uprowadzonych dzieci. Podobne stanowisko ETPC zajął w sprawach: z 6.11.2008 r., skarga nr 49492/06, Carlson przeciwko Szwajcarii, § 76; z 21.02.2012 r., skarga nr 16965/10, Karrer przeciwko Rumunii, § 54; z 21.07.2015 r., skarga nr 63777/09, R.S. przeciwko Polsce, § 70; z 1.07.2014 r., skarga nr 54443/10, Błaga przeciwko Rumunii, § 83. W odniesieniu do spraw przeciwko Polsce Trybunał odnotowywał niejednokrotnie znaczące przekroczenie terminu przez sądy polskie, np. o 65 tygodni – wyrok z 19.07.2016 r., skarga nr 2171/14, G.N. przeciwko Polsce, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174149> (dostęp: 22.02.2024 r.).

być traktowany jako taki, w którym winno zapisać rozstrzygnięcie sądu krajowego o nakazaniu wydania dziecka uprowadzonego, o ile tylko nie zajdą nadzwyczajne przeszkody uniemożliwiające dochowanie tego terminu. Nie zalicza się do nich względów wynikających z nienależytej organizacji postępowania, w tym względów dotyczących organizacji pracy sądów czy też trudności z uzyskaniem opinii biegłych, chyba że sąd wyznaczył biegłym stosowny termin, umożliwiający dochowanie tego terminu, i pomimo podjęcia środków dyscyplinujących wobec biegłych termin nie został dochowany¹⁰. W orzecznictwie podkreślano potrzebę zasięgnięcia dowodu z opinii biegłego w sprawach inicjowanych wnioskiem na podstawie art. 8 konwencji haskiej z 1980 r.¹¹ Jednak w świetle art. 13 tej konwencji władza sądowa lub administracyjna „nie jest obowiązana zarządzić wydanie dziecka, jeżeli osoba, instytucja lub organizacja sprzeciwiająca się wydaniu dziecka wykaże, że a) osoba, instytucja lub organizacja opiekująca się dzieckiem faktycznie nie wykonywała prawa do opieki w czasie uprowadzenia lub zatrzymania albo zgodziła się lub później wyraziła zgodę na uprowadzenie lub zatrzymanie; lub b) gdy istnieje poważne ryzyko, że powrót dziecka naraziłby je na szkodę fizyczną lub psychiczną albo w jakikolwiek inny sposób postawiłby je w sytuacji nie do zniesienia”.

W literaturze wskazuje się, że z wyroku ETPC wynika, iż zasadą na gruncie konwencji haskiej z 1980 r. jest nakazanie wydania dziecka uprowadzonego. Wyjątek opisany w art. 13 lit. b tej konwencji podlega wykładni ścisłej i zasadniczo nie można przyjąć, że zachodzi sytuacja upoważniająca do zastosowania tego przepisu, jeśli ryzyko, o którym mowa w tym przepisie, miałoby wynikać wyłącznie z rozdzielenia dziecka z rodzicem winnym uprowadzenia dziecka w rozumieniu konwencji haskiej z 1980 r.¹² Stosowanie w tym przypadku wykładni rozszerzającej nie jest dopuszczalne i sprzeciwia się celowi konwencji haskiej z 1980 r. Ustalenie zajścia przesłanki opisanej w art. 13 lit. b konwencji haskiej z 1980 r. wymaga poczynienia ustaleń faktycznych uzasadniających przyjęcie, że zachodzi ryzyko, o którym mowa w tym przepisie¹³.

¹⁰ M. Górski, *Wykładnia Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę w świetle art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (prawo do poszanowania życia rodzinnego)*. Glosa do wyroku ETPC z dnia 1 marca 2016 r., 30813/14, LEX/el. 2016.

¹¹ Wyrok SN z 13.10.2022 r., II CSKP 1697/22, LEX nr 3572414.

¹² W orzecznictwie podkreśla się, że art. 13 lit. b konwencji haskiej z 1980 r. „dotyczy sytuacji, gdy poważne ryzyko wystąpienia wskazanych w nim konsekwencji dla dziecka wiąże się z możliwością nadużyć lub zaniedbań w stosunku do dziecka ze strony wnioskodawcy ubiegającego się o wydanie dziecka, w szczególności, jeżeli istnieje z jego strony zagrożenie używania wobec dziecka przemocy fizycznej, psychicznej, jego seksualnego wykorzystania lub gdy zagrożenie to wynika z jego patologicznych zachowań na tle alkoholizmu, narkomanii czy chorób psychicznych” – postanowienie SN z 28.06.2023 r., II CSKP 47/23, LEX nr 3575182.

¹³ W judykaturze wskazano, że odstępstwa od obowiązku nakazania powrotu dziecka określone w art. 13 lit. b Konwencji haskiej z 1980 r. „zakładają istnienie poważnych ryzyk dotyczących dziecka, nie zaś ryzyk lub uciążliwości po stronie postępującego bezprawnie rodzica. Nakazanie powrotu dziecka nie jest tożsame ze stwierdzeniem, że drugi z rodziców stanie się wyłącznym lub pierwszoplanowym opiekunem dziecka. Obiektywne przyczyny utrudniające lub stojące na przeszkodzie powrotowi rodzica z dzieckiem, nawet jeśli istnieją, mogą mieć zatem znaczenie o tyle, o ile mogą one wywoływać ryzyko dla dziecka, przy czym ryzyko to musi być poważne i implikować stan, który byłby dla niego nie do zniesienia” – postanowienie SN z 17.11.2023 r., II CSKP 684/23, LEX nr 3672335; postanowienie SN z 25.04.2023 r., II CSKP 2425/22, LEX nr 3578813.

Nie można zaakceptować w tym względzie jakichkolwiek uogólnień, w szczególności wyprowadzanych z jakiejś formy bezpodstawnego przekonania, że generalnie lepiej jest, jeśli dziecko przebywa z matką¹⁴. Z reguły wskazuje się, że art. 13 konwencji haskiej z 1980 r. służy realizacji zasady nadrzędności dobra dziecka, którego dotyczy postępowanie, natomiast art. 12 tej konwencji ma na celu dobro dziecka w ogólności, ma zniechęcać do uprowadzenia lub zatrzymania dziecka prowadzących do wyłączenia go spod jurysdykcji sądu opiekuńczego¹⁵.

Przy ocenie okoliczności określonych w art. 13 konwencji haskiej z 1980 r. władza sądowa lub administracyjna – jak wskazano w art. 13 *in fine* – „powinna brać pod uwagę informacje dotyczące sytuacji społecznej dziecka, dostarczone przez organ centralny lub inną właściwą władzę państwa miejsca stałego pobytu dziecka”¹⁶.

Tak więc w konwencji haskiej z 1980 r., przyjmując zasadę służącą realizacji interesów dziecka, jego powrót do miejsca stałego zamieszkania określono jako podjęcie działań gwarantujących wcielenie w życie tej zasady¹⁷. Służyć temu ma, jak zostało to zaakcentowane w judykaturze, swoisty automatyzm w badaniu bezprawności wywiezienia dziecka. Sprowadza się to do ustalenia, pod czyją opieką dziecko znajdowało się w momencie jego uprowadzenia, kto miał prawo do opieki

¹⁴ Trybunał, w wyroku z 1.03.2016 r., nr skargi 30813/14, K.J. przeciwko Polsce, rozstrzygając sprawę, w której skarga dotyczyła orzeczeń sądów polskich, stanowczo podkreślił, że sądy polskie z niewiadomych powodów przyjęły, iż rozstrzygnięcie na podstawie konwencji haskiej z 1980 r. odnosiloby się do kwestii opieki, chociaż zagadnienia opieki i nakazania powrotu dziecka uprowadzonego nie mogą być traktowane jako tożsame na gruncie tej konwencji. Trybunał wytknął sądom polskim, że kierując się niewiadomymi względami, bo ani logiką, ani poczuciem sprawiedliwości, ani brzmieniem przepisu, zaaprobowały niedopuszczalne stanowisko procesowe matki dziecka, która wbrew prawu uprowadziła je, przyjmując to stanowisko jako własne. W efekcie ETPC stwierdził, że doszło do naruszenia art. 8 konwencji haskiej z 1980 r.

¹⁵ Zob. postanowienie SN z 25.04.2023 r., II CSKP 2340/22, LEX nr 3585398. W judykacie tym wskazano, że „Uprowadzenie dziecka do innego państwa lub zatrzymanie go w nim po krótkotrwałym pobycie, wbrew woli prawnego opiekuna lub chociażby jednego z opiekunów, wiąże się z tak dużym ryzykiem naruszenia dobra dziecka, że ustawodawca zdecydował się na przystąpienie do konwencji wprowadzającej zasadę powrotu dziecka do państwa jego stałego zamieszkania. Zasada powrotu ma cel prewencyjny w postaci zniechęcania do bezprawnego naruszania prawa do opieki obowiązującego w państwie zamieszkania dziecka. Brak tej zasady mógłby spowodować wzrost liczby uprowadzeń transgranicznych, co naruszyłoby dobro wielu dzieci. Kolejną racją art. 12 Konwencji Haskiej z 1980 r. jest wprowadzenie domniemania, że powrót służy dobru dziecka. Samo zbyt długotrwałe badanie dobra dziecka w postępowaniu o nakazanie jego powrotu mogłoby naruszyć dobro dziecka przez opóźnienie jego powrotu”.

¹⁶ Tekst ten „ma na celu łagodzenie ciężaru dowodu spoczywającego na osobie sprzeciwiającej się nakazaniu powrotu dziecka i zaakcentowanie użyteczności informacji udzielanych przez władze państwa stałego pobytu dziecka. Jego brzmienie ani cel nie uprawniają natomiast do wniosku, że sąd jest zobowiązany ubiegać się o tego rodzaju informacje w każdej sprawie; przemawia przeciwko temu także wzgląd na pożądaną szybkość postępowania. Informacje te powinny być uzyskiwane tylko w razie konieczności i z uwzględnieniem wymagania niezwłoczności postępowania” – postanowienie SN z 21.01.2022 r., II CSKP 1190/22, LEX nr 3303362.

¹⁷ W doktrynie wskazuje się, że celem konwencji haskiej z 1980 r. jest przywrócenie stanu, jaki miał miejsce przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem osoby małoletniej, a więc niezwłoczne wydanie dziecka jest zasadą tej konwencji i jedynie w wyjątkowych przypadkach sąd może podjąć decyzję odmowną w kwestii wydania dziecka, tj. wtedy gdy zgodnie z art. 13 lit. b tej konwencji powrót naraziłby to dziecko na szkodę fizyczną lub psychiczną albo w jakikolwiek inny sposób postawiłby je w sytuacji nie do zniesienia. Zob. P. Gluza, Z. Łokawska-Halbersztadt, M. Tański, *Dziecko w rozstaniu rodziców*, Warszawa 2013, rozdz. III, pkt 4.1.1.

nad dzieckiem, w szczególności prawo do decydowania o miejscu pobytu dziecka, a także czy prawo to było wykonywane w momencie uprowadzenia. W sytuacji, gdy władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, jest przez nich wykonywana, wywiezienie dziecka za granicę bez zgody jednego z nich uznaje się w świetle konwencji za bezprawne¹⁸. W judykaturze zauważano, że prowadząc postępowanie dotyczące zastosowania konwencji haskiej z 1980 r., sąd winien mieć na względzie to, że przedmiotem tego postępowania nie jest rozstrzyganie w przedmiocie opieki nad dzieckiem¹⁹. Konwencja zakłada bowiem w art. 3, że uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka jest bezprawne. Występują więc podstawy do zastosowania konwencji (art. 1), jeśli dochodzi do naruszenia prawa do opieki. Prowadzenie przez sąd samodzielnych rozstrzygnięć w przedmiocie tego prawa, w ramach postępowania opartego na przepisach konwencji haskiej z 1980 r., jest zatem niedopuszczalne²⁰.

W judykaturze zwrócono uwagę, że zasada ochrony interesów dziecka stanowi podstawę aksjologii konwencji, a jej wyrazem jest zapewnienie niezwłocznego powrotu do miejsca stałego zamieszkania uprowadzonego dziecka²¹. Podkreśla

¹⁸ W doktrynie podkreśla się, że art. 13 konwencji haskiej z 1980 r. odnosi się do sytuacji, w której dziecko zostało wywiezione za granicę przez jednego rodzica, podczas gdy drugi dysponujący pełnią władzy rodzicielskiej dopuszcza się na szkodę dziecka przestępstw np. znęcania fizycznego lub psychicznego, molestowania seksualnego bądź naraża dziecko na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia. Zob. R. Wąworek, *Stosowanie przez sądy rodzinne Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę*, LEX/el. 2017. Autor ten zwrócił jednak uwagę, że zarzuty stosowania przemocy czy molestowania dziecka są niestety w Polsce częstym, powszechnym i zazwyczaj bezkarnym „zabiegiem procesowym” stosowanym przez jednego rodzica przeciwko drugiemu, w celu uzasadnienia usprawiedliwienia różnego rodzaju bezprawnych działań, jak np. uprowadzenie rodzicielskie. Zauważył on także istotną różnicę w stosowaniu przepisów konwencji przez sądy innych niż Polska państw, będących stronami konwencji.

¹⁹ W judykaturze wskazano, że „postanowienia Konwencji haskiej nie dają podstawy do zobowiązania rodzica, który uprowadził lub bezprawnie zatrzymał dziecko, do powrotu z nim, nie można zatem wykluczyć sytuacji, w których rozłączenie dziecka z rodzicem, pod którego faktyczną opieką dziecko się znajduje – mimo nagannej postawy tego rodzica – będzie dla dziecka bardziej szkodliwe niż rozdzielenie z rodzicem, który domaga się powrotu. Celem prowadzonego postępowania jest dobro dziecka w ujęciu, jakie ma na względzie Konwencja haska, a nie dążenie do napiętnowania określonych zachowań jego rodziców” – postanowienie SN z 6.10.2021 r., I NSNc 357/21, OSNKN 2021/4, poz. 33.

²⁰ M. Białecki, *Przebieg postępowania w sprawach o wydanie dziecka w trybie konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę sporządzonej w Hadze 25.10.1980 r. przed sądem I instancji – zagadnienia wybrane*, „Prawo w Działaniu” 2021/46, s. 125–152, <https://doi.org/10.32041/pwd.4606> (dostęp: 30.05.2025 r.).

²¹ Zob. postanowienie SN z 6.10.2021 r., I NSNc 357/21, OSNKN 2021/4, poz. 33, w którym wywiedziono, że „Pojęcie dobra dziecka rozumiane jest jako postulowana w świetle powszechnie akceptowanej doktryny moralnej i bliżej określona w przepisach prawnych (w tym, w stanowiącej część krajowego porządku prawnego Konwencji o prawach dziecka) i judykaturze sądowej, modelowa sytuacja dziecka. Ten model zakłada, że dziecko wychowuje się w rodzinie – najlepiej naturalnej, która stanowi zasadniczo optymalne środowisko jego rozwoju, tworząc warunki pozwalające zaspokoić rozsądnie pojmowane jego potrzeby, najpełniej rozwijać jego talenty i zdolność samodzielnego, twórczego działania, kształtują charakter dziecka w oparciu o właściwą aksjologię tak, aby mogło ono w przyszłości tworzyć własną wspólnotę małżeńską i rodzinną oraz inne wspólnoty pośrednie pozwalające rozwijać się życiu społecznemu. Realizacja zasad wynikających z przytoczonej wykładni wymaga dokonania w konkretnych okolicznościach danej sprawy oceny dziecka, uwzględniającej takie elementy jak: jego wiek, płeć, stan zdrowia, cechy charakteru, wrażliwość psychiczna oraz więzi łączące go z otoczeniem. Dopiero na podstawie informacji dotyczących indywidualnych cech dziecka i jego sytuacji faktycznej możliwe będzie podjęcie optymalnej z punktu widzenia jego interesu decyzji poprzez zastosowanie właściwego przepisu prawa”.

się przy tym w doktrynie i orzecznictwie, że jedynie wyjątkowo ta zasada może być przełamana, i to jedynie w sytuacjach, które zostały wskazane w treści art. 13 konwencji haskiej z 1980 r.²²

2.2. Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci

Uzupełnieniem konwencji haskiej z 1980 r. są postanowienia Konwencji o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, sporządzonej w Hadze 19.10.1996 r.²³ Treść tej drugiej konwencji jest zazwyczaj pomijana w rozważaniach dotyczących uprowadzenia dziecka, tymczasem są w niej zawarte dość istotne postanowienia. W art. 7 ust. 2 konwencji haskiej z 1996 r. stwierdzono, że uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka uważa się za bezprawne, jeżeli nastąpiło przez to naruszenie prawa do pieczy²⁴ przyznanego osobie, organowi lub innej jednostce, wykonywanego wspólnie lub indywidualnie zgodnie z prawem państwa, w którym dziecko miało zwykły pobyt bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem, oraz jeżeli w chwili uprowadzenia lub zatrzymania prawo to było rzeczywiście wykonywane wspólnie lub indywidualnie albo byłoby tak wykonywane, gdyby nie nastąpiło uprowadzenie lub zatrzymanie.

Zawarowano także, że w razie bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka organy państwa będącego stroną konwencji, w którym dziecko bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało swój zwykły pobyt, zachowują swoją jurysdykcję do chwili, gdy dziecko uzyska pobyt w innym państwie. Stwierdzono również, że jeżeli dziecko przebywało w innym państwie co najmniej rok, po tym jak osoba, organ lub jednostka uprawniona do pieczy знаły lub powinny były znać miejsce jego pobytu, żaden wniosek o powrót zgłoszony w tym okresie nie jest rozpatrywany, gdyż dziecko zaadaptowało się już do nowych warunków. Podkreślono także, że dopóki organy państwa, w którym dziecko bezpośrednio przed

²² W literaturze wskazuje się, że dobro dziecka nie stanowi samodzielnej przesłanki decydującej o rozstrzygnięciu przez sąd w przedmiocie wydania dziecka uprowadzonego za granicę. Jednakże powinno być uwzględniane przy ocenie, czy istnieją przesłanki odmowy wydania uprowadzonego dziecka ujęte w treści art. 13 lit. b Konwencji. Zob. E. Wojtaszek-Mik, *Dobro dziecka a odmowa jego wydania na podstawie art. 13 ust. 1 lit. b Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę*, „Prawo w Działaniu” 2022/50, s. 44–72, <https://doi.org/10.32041/pwd.5002> (dostęp: 30.05.2025 r.). Zauważyć należy, że zarówno w tytule, jak i w treści artykułu, autorka bezpodstawnie wskazuje jakoby art. 13 miał ust. 1. W rzeczywistości takiego wydzielenia w tekście konwencji brak. Por. wyrok ETPC z 1.02.2011 r., skarga nr 23205/08, Karoussiotis przeciwko Portugalii, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103216> (dostęp: 22.02.2024 r.).

²³ Dz.U. z 2010 r. Nr 172, poz. 1158 – dalej konwencja haska z 1996 r. Konwencja ta została ratyfikowana 8.06.2010 r. z zastrzeżeniami do art. 55 ust. 1 lit. a i b oraz oświadczeniami dot. art. 29 ust. 1, art. 34 ust. 2 oraz art. 23, 26 i 52 konwencji.

²⁴ W konwencji wskazano, że prawo do pieczy, o jakiej mowa w art. 7 ust. 2 lit. a, może wynikać w szczególności z mocy prawa, z orzeczenia sądowego lub administracyjnego albo z porozumienia mającego moc prawną w świetle prawa określonego państwa.

uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało zwykły pobyt, zachowują swoją jurysdykcję (a więc przez okres roku od chwili uprowadzenia), dopóty mogą podejmować jedynie niecierpiące zwłoki środki konieczne dla ochrony osoby lub majątku dziecka zgodnie z treścią art. 11 tej konwencji.

Warto zwrócić uwagę na niezwykle krótki okres zachowania jurysdykcji przez państwo, w którym dziecko przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało swój zwykły pobyt. Te postanowienia konwencji haskiej z 1996 r. niewątpliwie w znaczący sposób utrudniały postępowanie, chociaż w polskiej literaturze naukowej, niezwykle szczerzej w tym zakresie, nie zwracano na to należytej uwagi.

2.3. Europejska konwencja o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem

Zasadniczo rzecz ujmując, Europejska konwencja o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem²⁵ należy do systemu prawnego Rady Europy, a nie do systemu prawa międzynarodowego publicznego powszechnego (uniwersalnego)²⁶. W preambule konwencji luksemburskiej wskazano, że państwa członkowskie Rady Europy, będące sygnatariuszami tej konwencji, uznając, iż w państwach tych dobro dziecka ma zasadnicze znaczenie przy wydawaniu orzeczeń dotyczących ustanowienia nad nim pieczy, stwierdziły, iż ustanowienie środków zapewniających w szerszym zakresie uznawanie i wykonywanie orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem zapewni lepszą ochronę interesów dziecka. Zauważyły, że pożądane jest podkreślenie w tym celu, iż prawo rodziców do kontaktów z dzieckiem to naturalna konsekwencja prawa do sprawowania pieczy. Odnotowały wzrastającą liczbę spraw, w których dzieci bezprawnie przekazywane są za granicę, a także trudności z poszukiwaniem właściwych rozwiązań problemów wyłaniających się na tle takich przypadków. W końcu zadeklarowano zamiar ustanowienia przepisów umożliwiających przywrócenie bezprawnie przerwanej sprawowania pieczy nad dzieckiem. Podkreślono przy tym konieczność, aby przepisy te odpowiadały różnym potrzebom i różnym okolicznościom i aby celem było podjęcie współpracy prawnej pomiędzy organami sygnatariuszy.

Znaczenie konwencji luksemburskiej wydaje się być w sprawach dotyczących uprowadzenia dzieci wielokrotnie mniejsze od konwencji haskiej z 1980 r. Niemniej wypada odnotować, że w art. 1 lit. a konwencji luksemburskiej uznano, że dziecko to osoba (niezależnie od jej obywatelstwa), która nie ukończyła 16. roku życia i która zgodnie z prawem państwa jej stałego zamieszkania, więc prawem ojczystym, lub

²⁵ Dz.U. z 1996 r. Nr 31, poz. 134 – dalej konwencja luksemburska.

²⁶ Konwencja została sporządzona w Luksemburgu 20.05.1980 r., a ratyfikowana przez Polskę 7.08.1995 r. z zastrzeżeniem – na mocy art. 17 tej konwencji – możliwości odmowy uznania lub wykonania orzeczeń, o których mowa w art. 8 i 9 konwencji, a które dotyczą bezprawnego przejęcia pieczy nad dzieckiem, przy wskazaniu, że w razie odmowy uznania lub wykonania orzeczeń odwoływać się będzie do powodów, o których mowa w art. 10 konwencji.

prawem państwa wezwanego nie może samodzielnie decydować o swym miejscu zamieszkania. Warto także podkreślić, że konwencja luksemburska przez „orzeczenie dotyczące pieczy” chce rozumieć „każdą decyzję organu w zakresie, w jakim odnosi się ona do wykonywania opieki nad dzieckiem, w tym do ustalania jego miejsca zamieszkania, a także do kontaktów z dzieckiem” (art. 1 lit. c). Bardzo ważne jest stwierdzenie, że „bezprawne przejęcie pieczy nad dzieckiem» oznacza wywiezienie dziecka za granicę z naruszeniem orzeczenia dotyczącego pieczy, które zostało wydane przez organ Umawiającego się Państwa i jest w tym państwie wykonalne” (art. 1 lit. d). Takim przejęciem pieczy jest również odmowa „powrotu dziecka z zagranicy po upływie okresu wykonywania prawa do kontaktów z dzieckiem albo po upływie jakiegokolwiek innego okresu czasowego pobytu na terytorium państwa, innego niż to, na którym piecza jest sprawowana” (art. 1 lit. d tiret i).

Wypada w tym miejscu zauważyć, że według postanowienia Sądu Najwyższego z 5.07.2000 r.²⁷ przepisy konwencji luksemburskiej „zawierają samodzielne i wyczerpujące uregulowanie przesłanek i zasad uznawania i wykonywania orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem, a wydanych w każdym Umawiającym się Państwie. Uregulowania prawne zawarte w przepisach części II Konwencji (art. 7-12) zawierają szczegółowe określenie przesłanek uzasadniających możliwość odmowy uznania orzeczenia Sądu zagranicznego Państwa będącego stroną Konwencji”.

Warto także zwrócić uwagę, że w myśl art. 2 konwencji luksemburskiej nałożono na państwa będące sygnatariuszami obowiązek wyznaczenia organu centralnego, który będzie spełniał funkcje przewidziane przez konwencję, w szczególności współpracował z innymi organami centralnymi państw Rady Europy. Organ centralny każdego z takich państw w myśl art. 5 konwencji luksemburskiej winien niezwłocznie podejmować lub powodować podjęcie wszelkich działań, które uzna za stosowne w razie konieczności postępowania „przed właściwymi organami w celu: a) ustalenia miejsca pobytu dziecka; b) zapobieżenia naruszeniu interesów dziecka lub wnioskodawcy, w szczególności przez zastosowanie środków tymczasowych; c) uznania lub wykonania orzeczenia dotyczącego pieczy; d) powrotu dziecka do wnioskodawcy, jeśli stwierdzona jest wykonalność orzeczenia; e) poinformowania organu wnioskującego o podjętych działaniach i ich skutkach”. „W przypadku gdy organ centralny państwa wezwanego ma podstawy przypuszczać, że dziecko znajduje się na terytorium innego Umawiającego się Państwa, niezwłocznie przesyła dokumenty bezpośrednio do organu centralnego tego państwa”.

W przypadku bezprawnego przejęcia pieczy nad dzieckiem organ centralny państwa wezwanego niezwłocznie podejmuje działania w celu jej przywrócenia, „jeżeli w czasie wszczęcia postępowania w państwie, w którym wydano orzeczenie, albo w czasie bezprawnego przejęcia pieczy, jeśli nastąpiło ono wcześniej niż wszczęcie postępowania, dziecko i jego rodzice byli wyłącznie obywatelami tego państwa, a dziecko miało stałe miejsce zamieszkania na tym terytorium” (art. 8 ust. 1 lit. a konwencji luksemburskiej). Sytuacja ta dotyczyć ma uprowadzenia dziecka

²⁷ Postanowienie SN z 5.07.2000 r., I CKN 123/00, LEX nr 51336.

przez jednego z rodziców, o czym mowa zarówno w konwencji haskiej z 1980 r., jak i w kolejnych rozporządzeniach dotyczących tego zagadnienia, wydawanych w ramach systemu Unii Europejskiej (dalej UE).

W kolejnych przepisach bardziej szczegółowo określono, jak powinien się zachować wspomniany organ centralny w odniesieniu do konkretnych sytuacji wskazanych w treści tych przepisów (art. 9–12 konwencji luksemburskiej). Dalej (art. 13–16) opisano zasady postępowania dotyczące orzeczenia w sprawie pieczy nad dzieckiem.

3. System prawa Unii Europejskiej

3.1. Uwagi wstępne

W systemie prawa unijnego kwestia uprowadzenia dziecka bądź zatrzymania dziecka przez jednego z rodziców została uregulowana w formie kolejnych, coraz bardziej szczegółowych rozporządzeń Rady. Ich celem stało się wyraźne zapobieganie przypadkom uprowadzenia dziecka oraz ochrona dzieci przed szkodliwymi skutkami uprowadzenia. Poprzez precyzowanie procedur w tym zakresie dążono do zapewnienia szybkiego powrotu dziecka do państwa członkowskiego, w którym znajdowało się (miało miejsce swojego zwykłego pobytu) bezpośrednio przed uprowadzeniem. Z założenia kolejne rozporządzenia miały stanowić uzupełnienie konwencji haskiej z 1980 r. dzięki uszczegółowieniu niektórych aspektów objętych regulacją tej konwencji.

Z treścią aktów normatywnych ściśle związane są orzeczenia TSUE i ETPC, w których określono szereg zasad dotyczących prowadzenia postępowania w przypadku uprowadzenia dziecka za granicę. Jako naczelną zasadę jednoznacznie przyjęto dobro dziecka, przy jednoczesnym założeniu, że konieczne jest doprowadzenie do niezwłocznego powrotu dziecka, jeżeli doszłoby do jego bezprawnego uprowadzenia²⁸. Podobnie ETPC w licznych sprawach stwierdził, że w przypadku bezprawnego uprowadzenia dziecka państwo powinno podjąć odpowiednie i skuteczne działanie w celu zapewnienia powrotu dziecka, a brak tego rodzaju starań stanowi naruszenie prawa do życia rodzinnego, a więc art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności²⁹.

²⁸ Wyrok TSUE z 11.07.2008 r., C-195/08 PPU, postępowanie wszczęte przez Inge Rinau, ZOTSis 2008/7A, poz. I-5271.

²⁹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) – dalej EKPC. Zob. np. wyroki ETPC: z 12.07.2011 r., skarga nr 14737/09, Snersone i Kampanella przeciwko Włochom, pkt 85 ppkt (iv), <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-212525> (dostęp: 22.02.2024 r.); z 29.04.2003 r., skarga nr 56673/00, Iglesias Gil i A.U.I. przeciwko Hiszpanii, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-183748> (dostęp: 22.02.2024 r.); z 25.01.2000 r., skarga nr 31679/96, Ignaccolo-Zenide przeciwko Rumunii, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58448> (dostęp: 22.02.2024 r.); z 26.06.2003 r., skarga nr 48206/99, Maire przeciwko Portugalii, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61184> (dostęp: 22.02.2024 r.); z 8.01.2008 r., skarga nr 8677/03, P.P. przeciwko Polsce, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84293> (dostęp: 22.02.2024 r.); z 7.03.2013 r., skarga nr 10131/11, Raw i in. przeciwko Francji, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116955> (dostęp: 22.02.2024 r.).

Zauważyć jednak należy, że ETPC w kilku sprawach stanął na stanowisku, iż zapewnienie powrotu uprowadzonego dziecka do miejsca zwykłego pobytu może stanowić naruszenie art. 8 EKPC. Do takich sytuacji EPTC zaliczał te, w których sąd orzekający w takich sprawach nie docenił wagi problemów, które najprawdopodobniej doświadczyłoby dziecko w związku z powrotem do państwa, z którego zostało uprowadzone, bądź też nie dysponował wystarczającymi informacjami odnośnie istnienia poważnego ryzyka, że powrót dziecka naraziłby je na szkodę fizyczną lub psychiczną albo w jakikolwiek inny sposób postawiłby je w sytuacji nie do zniesienia³⁰.

Kolejne rozporządzenia wydawane w systemie prawnym UE wyraźnie zasadzały się na akceptacji rozwiązań przyjętych w konwencji haskiej z 1980 r. Zmierzały także do tego, aby postępowania w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka były szybkie i nie trwały dłużej niż 6 tygodni od wniesienia pozwu lub wniosku. W praktyce jednak wiele sądów państw członkowskich nie było w stanie dochować tego terminu i przekraczało go czasami wielokrotnie. W rozporządzeniach wiele uwagi poświęcono kwestiom jurysdykcji oraz konfliktu między orzeczeniami odmawiającymi zarządzenia powrotu dziecka a późniejszymi orzeczeniami zarządzającymi powrót³¹. Nie uszły uwadze twórców rozporządzeń zagadnienia odnoszące się do wykonania orzeczeń.

3.2. Konwencja o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach małżeńskich

W systemie prawnym UE już w 1998 r. na podstawie art. K.3 Traktatu o Unii Europejskiej została sporządzona Konwencja o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach małżeńskich³². W art. 4 tej konwencji odniesiono się do problemu uprowadzenia dziecka, stwierdzając, że sądy właściwe w rozumieniu art. 3 konwencji wykonują swoją jurysdykcję zgodnie z konwencją haską z 1980 r., w szczególności jej art. 3 i 16. Kwestia została jednak niezbyt jasno uregulowana, zważywszy, że art. 3 konwencji z 1998 r. wskazuje, że w sprawach o rozwód, separację albo unieważnienie małżeństwa właściwe są sądy państwa członkowskiego w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej nad dzieckiem małżonków, jeżeli dziecko ma zwykły pobyt w tym państwie członkowskim. Liczne problemy dotyczące uprowadzenia dziecka nie zostały w konwencji z 1998 r. nawet dotknięte.

³⁰ Zob. np. wyroki ETPC: z 12.07.2011 r., skarga nr 14737/09, *Šneersons i Kampanella przeciwko Włochom*, pkt 95, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-212525> (dostęp: 22.02.2024 r.); z 13.12.2011 r., skarga nr 27853/09, *X przeciwko Łotwie*, pkt 119, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107888> (dostęp: 22.02.2024 r.); z 10.07.2012 r., skarga nr 4320/11, *B. przeciwko Belgii*, pkt 76, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-213933> (dostęp: 22.02.2024 r.). Zob. także K. Warecka, *Strasburg: przymusowe wydanie dziecka do USA naruszyłoby Konwencję. B. przeciwko Belgii – wyrok ETPC z dnia 10 lipca 2012 r., skarga nr 4320/11*, LEX/el. 2014.

³¹ Wyrok TSUE z 1.07.2010 r., C-211/10 PPU, *Doris Povse przeciwko Maurovi Alpadze*, ZOTSiS 2010/7A, poz. I-6673; wyrok TSUE z 11.07.2008 r., C-195/08 PPU, *postępowanie wszczęte przez Inge Rinau*, ZOTSiS 2008/7A, poz. I-5271.

³² Dz.Urz. UE C 221 z 16.07.1998 r., s. 1 – dalej konwencja z 1998 r.

3.3. Rozporządzenie Rady (WE) 1347/2000 w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za dzieci obojga małżonków

Kolejnym instrumentem przyjętym w obszarze współpracy sądowej w sprawach z zakresu prawa rodzinnego było rozporządzenie Rady (WE) 1347/2000, w którym określono przepisy dotyczące jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach odnoszących się do rozwodu, separacji lub unieważniania małżeństw i orzeczeń w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za dzieci obojga małżonków³³. W motywach rozporządzenia 1347/2000 wskazano, że „jednym z zagrożeń, które należy uwzględnić w związku z ochroną dzieci obojga małżonków w sytuacjach kryzysu małżeńskiego, jest sytuacja, w której jedno z rodziców zabiera dziecko do innego kraju”. Podstawowe interesy dzieci muszą być chronione zgodnie (w szczególności) z konwencją haską z 1980 r. W związku z tym miejsce legalnego zwykłego pobytu jest uznawane za podstawę jurysdykcji sądu, w przypadku gdy – ze względu na zmianę miejsca pobytu dziecka lub brak powrotu dziecka z naruszeniem prawa – nastąpiła faktyczna zmiana miejsca zwykłego pobytu. W art. 4 rozporządzenia 1347/2000 ograniczono się do stwierdzenia, że sądy sprawujące jurysdykcję są właściwe zgodnie z konwencją haską z 1980 r. w sprawach dotyczących cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka³⁴. Sądy te wykonują swoje funkcje zgodnie z konwencją haską z 1980 r., w szczególności w kwestiach odnoszących się do bezprawności tych uprowadzeń bądź zatrzymań (art. 3 konwencji) oraz będą respektowały wprowadzony w art. 16 konwencji haskiej z 1980 r.³⁵ zakaz merytorycznego

³³ Rozporządzenie Rady (WE) 1347/2000 z 29.05.2000 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za dzieci obojga małżonków (Dz.Urz. UE L 160 z 30.06.2000 r., s. 19 ze zm.) – dalej rozporządzenie 1347/2000. Rozporządzenie to weszło w życie 1.03.2001 r. (w odniesieniu do Polski – 1.05.2004 r.) i zostało uchylone przez art. 71 rozporządzenia Rady (WE) 2201/2003 z 27.11.2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) 1347/2000 (Dz.Urz. UE L 338 z 23.12.2003 r., s. 1 ze zm.) – dalej rozporządzenie 2201/2003. Zob. A. Stępień-Sporek, *Wspólne prawo małżeńskie dla Unii Europejskiej. Stan integracji – perspektywy*, Gdańsk 2014, *passim*; B. Janowski, *Uznawanie orzeczeń zagranicznych w sprawach małżeńskich i pieczy nad dzieckiem w Unii Europejskiej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002/4, s. 909. W tekście tym autor wskazał, że aby uniknąć różnic w interpretacji pojęcia „stały pobyt”, miarodajna powinna być wykładnia Europejskiego Sądu Najwyższego (*sic!!!*). Rozporządzenie to ma zastosowanie od 1.03.2005 r. w odniesieniu do wszystkich państw członkowskich, z wyjątkiem Danii, gdyż zgodnie z art. 1 i 2 Protokołu w sprawie stanowiska Danii, dołączonego do Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, Dania nie uczestniczy w przyjęciu tego rozporządzenia i w związku z tym nie jest związana jego treścią ani go nie stosuje.

³⁴ Zob. B. Wołodkiewicz, *Ustanowienie jurysdykcji krajowej przez wdanie się w spór na podstawie rozporządzenia Bruksela I bis*, Warszawa 2020, s. 33 i n.

³⁵ Zob. J. Ciszewski, *Europejskie prawo małżeńskie i dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 55. Jak zauważa autor, art. 16 konwencji haskiej z 1980 r. wprowadza czasowy zakaz decydowania o prawie do opieki, dopóki nie zostanie ustalone, że wymagania konwencji co do zwrotu dziecka nie zostały spełnione. Przepis ten skierowany jest do organów państwa, do którego dziecko zostało uprowadzone lub w którym zostało zatrzymane. W tej sytuacji na podstawie art. 3 rozporządzenia 1347/2000 jurysdykcję będzie miał sąd państwa, do którego dziecko zostało uprowadzone lub w którym zostało zatrzymane, i ten sąd nie będzie mógł orzekać o prawie do opieki.

decydowania o prawie do opieki, dopóki nie zostaną ustalone kwestie dotyczące zwrotu uprowadzonego dziecka³⁶.

W art. 37 rozporządzenia 1347/2000, gdzie wskazano umowy międzynarodowe, wobec których rozporządzenie ma pierwszeństwo, nie wymieniono konwencji haskiej z 1980 r. W tej sytuacji pierwszeństwo przed rozporządzeniem będzie miała wspomniana konwencja³⁷.

3.4. Rozporządzenie 2201/2003

W dniu 27.11.2003 r. zostało wydane rozporządzenie 2201/2003 (powszechnie znane jako rozporządzenie Bruksela II bis). W treści motywów rozporządzenia 2201/2003 wskazano, że treść rozporządzenia 1347/2000 w zakresie ustanawiania jurysdykcji została przejęta w znacznej mierze z mającej ten sam przedmiot konwencji z 1998 r. (motyw 3). W części normatywnej rozporządzenia 2201/2003 w art. 10 w związku z motywem 17 stwierdzono, że „W przypadku bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka jurysdykcja sądów państwa członkowskiego, w którym dziecko bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało zwykły pobyt, zostaje utrzymana do chwili uzyskania przez dziecko zwykłego pobytu w innym państwie członkowskim”. Jednocześnie w art. 2 pkt 11 rozporządzenia 2201/2003 wskazano, że bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka oznacza uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka naruszające „prawo do pieczy nad dzieckiem, które na mocy orzeczenia, z mocy prawa lub poprzez prawnie wiążące porozumienie przysługuje zgodnie z prawem państwa członkowskiego, w którym dziecko bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało zwykły pobyt”. Podkreślono, że warunkiem tego jest, aby prawo do pieczy nad dzieckiem było, wspólnie lub samodzielnie, wykonywane w czasie uprowadzenia lub zatrzymania dziecka bądź byłoby wykonywane, gdyby uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka nie nastąpiło. Za wspólne wykonywanie pieczy nad dzieckiem uznano sytuację, gdy „jeden podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej na mocy orzeczenia lub z mocy

³⁶ W kwestii tej zob. A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Kraków 2005, rozdz. IV pkt 3.3.

³⁷ Zob. J. Ciszewski, *Europejskie...*, s. 54. Autor ten podkreślił, że art. 4 rozporządzenia 1347/2000 nie jest przepisem regulującym jurysdykcję, gdyż jego istotą jest zauważenie, iż jurysdykcja należy do sądów wskazanych przez Konwencję haską z 1980 r. Uprowadzenie dziecka nie oznacza zmiany zwykłego pobytu dziecka, a w tej sytuacji generalnie jurysdykcję będą miały sądy tego państwa, z którego dziecko zostało uprowadzone. Jego zdaniem jurysdykcja w tych sprawach może przysługiwać po spełnieniu dodatkowych warunków w państwie, gdzie dziecko nie ma zwykłego pobytu (art. 3 ust. 2 rozporządzenia 1347/2000). Wywiedziono także, że w myśl art. 7 ust. 1 konwencji haskiej z 1996 r. w przypadku uprowadzenia lub bezprawnego zatrzymania dziecka organy państwa, w którym dziecko miało miejsce zwykłego pobytu bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem, zachowuje jurysdykcję do chwili, gdy dziecko uzyska miejsce zwykłego pobytu w innym państwie. W dalszej części komentarza autor stwierdził, że na mocy konwencji jurysdykcja w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka przysługuje na mocy art. 12 organom państwa, w którym znajduje się dziecko po uprowadzeniu lub zatrzymaniu. Nie wyłącza to możliwości orzekania w zakresie bezprawności uprowadzenia lub zatrzymania dziecka przez organy państwa w państwie miejsca zwykłego pobytu dziecka (art. 14 konwencji haskiej z 1980 r.).

prawa nie może stanowić o miejscu pobytu dziecka bez zgody innego podmiotu odpowiedzialności rodzicielskiej”³⁸.

W myśl art. 11 ust. 1 rozporządzenia 2201/2003, „Jeżeli osoba, instytucja lub inna jednostka sprawująca pieczę nad dzieckiem wnosi pozew lub wniosek do właściwych organów państwa członkowskiego o wydanie orzeczenia na podstawie Konwencji haskiej z dnia 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (...), w celu doprowadzenia do powrotu dziecka bezprawnie uprowadzonego lub zatrzymywanego w państwie członkowskim innym niż państwo, w którym dziecko bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało zwykły pobyt”, sąd, do którego wniesiono pozew lub wniosek o powrót dziecka, powinien działać śpiesznie, stosując najszybsze procedury przewidziane w prawie krajowym. Wskazano jednocześnie, że sąd ten nie może odmówić powrotu dziecka na podstawie art. 13 lit. b konwencji haskiej z 1980 r., jeżeli ustalono, że zostały podjęte stosowne działania w celu zapewnienia ochrony dziecka po jego powrocie, a także wtedy, gdy osoba wnosząca pozew lub wniosek o powrót dziecka nie miała możliwości bycia wysłuchaną (art. 11 ust. 4 i 5 rozporządzenia 2201/2003).

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w związku z treścią art. 20 rozporządzenia 2201/2003 udzielił wskazówek dotyczących sytuacji, kiedy zachodzi potrzeba przyjęcia przez sądy państwa członkowskiego środków tymczasowych w odniesieniu do kwestii uprowadzenia dziecka. Wyjaśnił on, że sąd państwa członkowskiego, do którego dziecko zostało uprowadzone, nie może przyjąć środka tymczasowego, w ramach którego przyznaje się jednemu rodzicowi pieczę nad dzieckiem pozostającym na terytorium danego państwa, jeżeli sąd właściwy tymczasowo przyznał pieczę jednemu rodzicowi przed uprowadzeniem, a orzeczenie to zostało objęte stwierdzeniem wykonalności w tym państwie członkowskim³⁹.

Rozporządzenie 2201/2003 jest pierwszym unijnym instrumentem, w którym zniesiono procedurę *exequatur* w sprawach cywilnych w odniesieniu do niektórych orzeczeń, a mianowicie orzeczeń o stwierdzonej wykonalności dotyczących prawa do osobistej styczności z dzieckiem oraz orzeczeń o stwierdzonej wykonalności dotyczących zarządzenia powrotu dziecka w sprawach o uprowadzenie dziecka⁴⁰. Brak zniesienia procedury *exequatur* w odniesieniu do niektórych kategorii orzeczeń skutkuje złożonymi, długimi i kosztownymi postępowaniami, zwłaszcza w przypadku orzeczeń w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej.

³⁸ Dokonując wykładni art. 11 rozporządzenia 2201/2003, TSUE w wyroku z 1.07.2010 r., C-211/10 PPU, Doris Povse przeciwko Maurovi Alpadze, ZOTSiS 2010/7A, poz. I-6673, stwierdził, że „wykładnia, która uzależnia wykonanie orzeczenia sądu właściwego, zarządzającego powrót dziecka, od istnienia orzeczenia tego sądu kończącego postępowanie w sprawie prawa do pieczy nie znajduje żadnych podstaw w brzmieniu art. 11 rozporządzenia, a już w szczególności w jego ust. 8, który przeciwnie, obejmuje «każde późniejsze orzeczenie zarządzające powrót dziecka». Podobnie art. 40 i 42–47 rozporządzenia nie wiążą w żaden sposób wykonania orzeczenia wydanego na podstawie art. 11 ust. 8 i opatrzonego zaświadczeniem, o którym mowa w art. 42 ust. 1 rozporządzenia, z wcześniejszym wydaniem orzeczenia w kwestii pieczy”.

³⁹ Wyrok TSUE z 23.12.2009 r., C-403/09 PPU, Jasna Detiček przeciwko Mauriziowi Sgueglii, ZOTSiS 2009/12B, poz. I-12193.

⁴⁰ Wyrok TSUE z 11.07.2008 r., C-195/08 PPU, postępowanie wszczęte przez Inge Rinau, ZOTSiS 2008/7A, poz. I-5271.

W obszarach innych niż prawo do osobistej styczności z dzieckiem i powrót dziecka w określonych sprawach dotyczących uprowadzenia nadal można odmówić uznania orzeczenia, przywołując podstawy określone w rozporządzeniu, a orzeczenie można wykonać w innym państwie członkowskim dopiero po uzyskaniu stwierdzenia wykonalności⁴¹.

Komisja Europejska, oceniając⁴² istniejące w treści rozporządzenia 2201/2003 przepisy dotyczące współpracy między organami centralnymi w sprawach objętych treścią tego rozporządzenia, stwierdziła, że współpraca między organami centralnymi, w szczególności w ramach rozmów dwustronnych, okazała się niezwykle przydatna w związku ze sprawami dotyczącymi uprowadzenia dziecka za granicę. Jeżeli chodzi o tego rodzaju sprawy, w programie sztokholmskim⁴³ wyraźnie stwierdza się, że poza skutecznym wdrażaniem istniejących instrumentów prawnych w tej dziedzinie należy przeanalizować możliwość wykorzystywania mediacji rodzinnej na poziomie międzynarodowym, z jednoczesnym uwzględnianiem dobrych praktyk w państwach członkowskich. W związku z powyższym grupa robocza utworzona w ramach europejskiej sieci sądowej została upoważniona do przedstawiania wniosków dotyczących skutecznych sposobów poprawy korzystania z mediacji rodzinnej w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę przez jednego z rodziców⁴⁴. Oceniając skuteczność przepisów dotyczących współpracy między organami centralnymi, Komisja stwierdziła, że może być ona większa, jeżeli będzie „bazować na innych instrumentach z zakresu prawa rodzinnego (zwłaszcza na rozporządzeniu w sprawie zobowiązań alimentacyjnych) lub opracowując przewodniki dotyczące dobrych praktyk zgodne z przewodnikiem europejskiej sieci sądowej na temat spraw dotyczących uprowadzenia dziecka”⁴⁵.

Dokonując oceny rozporządzenia 2201/2003, Komisja Europejska zwróciła uwagę na możliwość konfliktów między orzeczeniami odmawiającymi zarządzenia powrotu dziecka, wydanymi przez sąd w państwach członkowskich, do których dziecko zostało uprowadzone, a późniejszymi orzeczeniami zarządzającymi powrót, które wydane zostały przez sąd państwa członkowskiego pochodzenia dziecka. Podkreślono, że zgodnie z rozporządzeniem 2201/2003 konflikty takie należy rozstrzygnąć na rzecz

⁴¹ Wyrok TSUE z 11.07.2008 r., C-195/08 PPU, postępowanie wszczęte przez Inge Rinau, ZOTSiS 2008/7A, poz. I-5271. Trybunał wyjaśnił, że z wyjątkiem orzeczeń o stwierdzonej wykonalności, objętych zniesieniem procedury *exequatur*, każda zainteresowana strona może przedstawić wniosek o nieuznanie orzeczenia, nawet jeżeli wcześniej nie przedstawiono żadnego wniosku o uznanie wyroku. W wyroku z 15.07.2010 r., C-256/09, Bianca Purrucker przeciwko Guillermo Vallés Pérez, ZOTSiS 2010/7B, poz. I-7353, ETPC potwierdził, że przepisy dotyczące uznawania i wykonywania nie mają zastosowania do środków tymczasowych dotyczących prawa do pieczy, objętych zakresem stosowania art. 20 rozporządzenia 2201/2003.

⁴² Ocena ta została zawarta w sprawozdaniu Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego z 15.04.2014 r., COM(2014) 225 final.

⁴³ Dz.Urz. UE C 115 z 4.05.2010 r., s. 1.

⁴⁴ Zob. dokument Rady 16121/10, JUSTCIV 194, z 12.11.2010 r., Wnioski z seminarium ministerialnego zorganizowanego przez prezydencję belgijską poświęconego międzynarodowej mediacji rodzinnej w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę przez jedno z rodziców, <http://register.consilium.europa.eu> (dostęp: 22.02.2024 r.).

⁴⁵ Przewodnik europejskiej sieci sądowej po najlepszych praktykach oraz wspólnych minimalnych standardach, https://e-justice.europa.eu/content_parental_responsibility-46-pl.do?init=true (dostęp: 22.02.2024 r.).

orzeczenia, które zarządza powrót dziecka. Jeżeli takie orzeczenie zostało zatwierdzone przez sąd państwa członkowskiego pochodzenia dziecka, to wobec orzeczenia zarządzającego powrót znosi się procedurę *exequatur*. Oznacza to, że takie orzeczenie jest bezpośrednio uznawane i wykonane w państwie członkowskim, do którego dziecko zostało uprowadzone, bez konieczności stwierdzenia wykonalności oraz bez możliwości odmowy uznania takiego orzeczenia⁴⁶. Wskazano jednoznacznie, że takie orzeczenie zarządzające powrót nie musi zostać poprzedzone orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie dotyczącej prawa do pieczy, ponieważ służy ono także ułatwieniu rozwiązania kwestii prawa pieczy nad dzieckiem. Zauważono w orzecznictwie, że z chwilą, gdy orzeczenie odmawiające zarządzenia powrotu dziecka zostało wydane i przekazane do wiadomości sądu państwa pochodzenia dla celów sądu państwa pochodzenia, wydającego orzeczenie zarządzające powrót, dla którego wydano zaświadczenie, bez znaczenia jest to, iż orzeczenie odmawiające zarządzenia powrotu dziecka nie jest orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie lub zostało uchylone, o ile powrót dziecka w rzeczywistości nie nastąpił⁴⁷. Tak więc sąd państwa członkowskiego pochodzenia wydaje zaświadczenie towarzyszące orzeczeniu zarządzającemu powrót tylko wtedy, jeżeli w toczącym się przed nim postępowaniu zastosowano określone gwarancje proceduralne, w szczególności jeżeli strony i dziecko miały możliwość bycia wysłuchanym⁴⁸.

Rozporządzenie 2201/2003 stanowiło, że orzeczenie, które zostało wydane przez sąd innego państwa członkowskiego i którego wykonalność została stwierdzona w państwie członkowskim wykonania, podlega wykonaniu na tych samych warunkach, które stosuje się do orzeczeń wydanych w tym państwie członkowskim (art. 47). W tej sytuacji, skoro do postępowania w sprawie wykonania orzeczenia właściwe jest prawo państwa członkowskiego wykonania i występują różnice między przepisami krajowymi, powstają problemy związane z wykonywaniem orzeczeń dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej. Niektóre systemy krajowe nie zawierają zasad szczególnych dotyczących wykonywania orzeczeń z zakresu prawa rodzinnego, a strony muszą korzystać z procedur dostępnych w odniesieniu do zwykłych orzeczeń z zakresu prawa cywilnego lub handlowego, w których nie uwzględnia się tego, że w obszarze odpowiedzialności rodzicielskiej upływ czasu przynosi nieodwracalne

⁴⁶ Ponieważ celem rozporządzenia jest zapewnienie szybkiego powrotu dziecka, wydanie zaświadczenia przez sąd pochodzenia w związku z powrotem dziecka nie może podlegać środkom zaskarżenia, a jedyne zarzuty, jakie można postawić w związku z zaświadczeniem, dotyczą jego sprostowania lub wątpliwości co do jego autentyczności zgodnie z prawem państwa członkowskiego pochodzenia. Zob.: art. 43 ust. 2 rozporządzenia 2201/2003; wyrok TSUE z 1.07.2010 r., C-211/10 PPU, Doris Povse przeciwko Maurovi Alpadze, ZOTSiS 2010/7A, poz. I-6673, pkt 73.

⁴⁷ Por. wspomniane wyżej orzeczenia TSUE: z 1.07.2010 r., C-211/10 PPU, Doris Povse przeciwko Maurovi Alpadze, ZOTSiS 2010/7A, poz. I-6673, pkt 53; z 11.07.2008 r., C-195/08 PPU, postępowanie wszczęte przez Inge Rinau, ZOTSiS 2008/7A, poz. I-5271.

⁴⁸ Zob. sprawozdanie Komisji COM (2014) 225 final, s. 16. Zwrócono uwagę, że konieczne jest zbadanie, czy włączenie w przyszłości do rozporządzenia stosownego orzecznictwa TSUE ułatwiłoby stosowanie przepisów dotyczących wydawania orzeczeń zarządzających powrót. Zauważono, że konieczne jest rozważenie przyjęcia wspólnych norm minimalnych odnośnie do wysłuchania dziecka w celu zwiększenia skuteczności orzeczeń zarządzających powrót.

skutki⁴⁹. Stosowanie różnych procedur państw członkowskich (przykładowo w odniesieniu do prawa do odwołania, które skutkuje zawieszeniem skuteczności orzeczenia) może zatem nie gwarantować skutecznego i szybkiego wykonywania orzeczeń.

W sprawozdaniu Komisji 15.04.2014 r. podniesiono, że rozporządzenie 2201/2003 stanowi, iż orzeczenie zarządzające powrót (dla którego wystawiono zaświadczenie) wydane przez sąd państwa członkowskiego pochodzenia podlega wykonaniu w państwie członkowskim wykonania na tych samych warunkach, które stosuje się do orzeczeń wydanych w tym państwie członkowskim, oraz nie może podlegać wykonaniu, jeżeli nie da się go pogodzić z późniejszym wykonalnym orzeczeniem⁵⁰. Skonstatowano jednak, że w praktyce ciągle występują problemy w związku z faktycznym wykonywaniem orzeczeń zarządzających powrót niezależnie od tego, czy chodzi o wykonanie orzeczenia zarządzającego powrót na terytorium państwa członkowskiego, do którego dziecko zostało uprowadzone, a to orzeczenie zostało wydane przez państwo członkowskie, czy też o wykonanie w państwie członkowskim orzeczenia zarządzającego powrót, dla którego sąd państwa członkowskiego pochodzenia wydał zaświadczenie. Podkreślono, że ponieważ do postępowania w sprawie wykonania orzeczenia właściwe jest prawo państwa członkowskiego wykonania, poszczególne państwa członkowskie stosują różne środki wykonawcze⁵¹.

⁴⁹ *Comparative study on enforcement procedures of family rights*, Hague 2007, http://www.jafbase.fr/docUE/study_family_rights_synthesis_report_en.pdf (dostęp: 22.02.2024 r.). W dokumencie tym przedstawiono różnice istniejące między unijnymi państwami członkowskimi w zakresie postępowania wykonawczego.

⁵⁰ COM (2014) 225 final, s. 17.

⁵¹ Skonstatowano, że dzieje się tak dlatego, iż w niektórych państwach członkowskich w postępowaniach w sprawie wykonania orzeczenia sądy wykonawcze badają ponownie istotę spraw, co przedłuża czas postępowania. Ponadto w niektórych państwach członkowskich w przepisach dotyczących wykonania dopuszcza się wnoszenie odwołań od tytułów egzekucyjnych. Sytuacje takie mają miejsce, mimo że TSUE i ETPC jednoznacznie wskazywały, że sprawy związane z powrotem dziecka należy przeprowadzać w trybie pilnym, gdyż upływ czasu może mieć nieodwracalny skutek dla relacji między dzieckiem a rodzicem, z którym dziecko nie mieszka. Wyrok ETPC z 26.07.2011 r., skarga nr 6457/09, Shaw przeciwko Węgrom, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105758> (dostęp: 22.02.2024 r.). Wyrok ETPC z 7.03.2013 r., skarga nr 10131/11, Raw i in. przeciwko Francji, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153291> (dostęp: 22.02.2024 r.): „odsyłając do wyroku Neulinger i Shuruk p. Szwajcarii [WI] (nr 41615/07, CEDH 2010), w którym Trybunał orzekł, że nadrzędny interes dziecka winien być czynnikiem decydującym, Rząd uważa, że w szczególnym kontekście tej sprawy, władze francuskie podjęły wszelkie środki, jakich można by od nich wymagać w celu wykonania postanowień podjętych na podstawie Konwencji haskiej, przy poszanowaniu praw i interesów zaangażowanych stron”. „Trybunał podnosi, że po rozpoczęciu postępowania przewidzianego przez mechanizm Konwencji Haskiej, władze francuskie zareagowały szybko. Już 13 stycznia 2009 roku, organ centralny Anglii i Walii przekazał wniosek o zwrot złożony przez pierwszą skarżącą w dniu 12 stycznia 2009 roku do francuskiego organu centralnego, który w dniu 14 stycznia 2009 roku przekazał go do prokuratury w Poitiers w celu złożenia go w sądzie rodzinnym. W dniu 20 stycznia 2009 roku, prokurator Republiki w Poitiers wezwał więc ojca D. i A. do stawiennictwa do Wydziału Rodzinnego Sądu Wielkiej Instancji w Poitiers, który zarządził powrót dzieci do Wielkiej Brytanii. Rozprawa odbyła się w dniu 23 stycznia 2009 roku, a w dniu 2 lutego 2009 roku, sąd postanowił o powrocie D. i A. do Wielkiej Brytanii w ciągu 72 godzin, a postanowienie to było tymczasowo wykonalne. Począwszy od dnia 4 lutego 2009 roku, prokurator Republiki w La Roche-sur-Yon wzywał ojca w celu przypomnienia mu treści tego postanowienia i wezwania go do spowodowania powrotu dzieci do Wielkiej Brytanii. W dniu 10 marca 2009 roku, Pierwszy Przewodniczący Sądu Apelacyjnego w Poitiers oddalił wniosek o zawieszenie tymczasowego wykonania złożony w dniu 23 lutego 2009 roku przez ojca, który wniósł odwołanie w dniu 5 lutego 2009 roku”.

Komisja Europejska 15.04.2014 r. przedstawiła sprawozdanie w sprawie stosowania rozporządzenia Rady (WE) 2201/2003 dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) 1347/2000⁵². W sprawozdaniu tym uznano, że rozporządzenie 2201/2003 jest dobrze funkcjonującym instrumentem, przynoszącym znaczne korzyści obywatelom. Ułatwia ono rozstrzyganie transgranicznych sporów w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za sprawą kompleksowego systemu przepisów dotyczących jurysdykcji, skutecznego systemu współpracy między organami centralnymi państw członkowskich, zapobiegania prowadzeniu równoległych postępowań oraz swobodnego przepływu orzeczeń, dokumentów urzędowych i porozumień. Za szczególnie przydatne uznaje się przepisy dotyczące powrotu dziecka, uzupełniające konwencję haską z 1980 r., których celem jest zapobieganie uprowadzaniu dziecka przez jednego z rodziców z jednego państwa członkowskiego do innego.

3.5. Rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111 w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę

Rozporządzenie 2201/2003 zostało uchylone przez art. 104 ust. 1 rozporządzenia Rady (UE) 2019/1111 z 25.06.2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę⁵³. Ustanowiło ono jednolite przepisy dotyczące jurysdykcji w przypadku rozwodu, separacji i unieważnienia małżeństwa, a także przepisy dotyczące sporów z zakresu odpowiedzialności rodzicielskiej, w których występuje aspekt międzynarodowy. Z założenia miało ułatwiać w UE obieg orzeczeń, dokumentów urzędowych i określonych porozumień dzięki ustanowieniu przepisów dotyczących ich uznawania i wykonywania w innych państwach członkowskich. Przede wszystkim jednak, co istotne dla podjętego problemu, wyjaśniło zasady odnoszące się do prawa dziecka do wyrażenia swoich poglądów w ramach postępowania, które go dotyczy. Przyniosło także przepisy uzupełniające konwencję haską z 1980 r. dotyczącą cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę w stosunkach między państwami członkowskimi (motyw 2 rozporządzenia 2019/1111).

Bardzo obszerny, rozbudowany, wręcz „barokowy” tytuł rozporządzenia 2019/1111 wskazuje, że jego przedmiotem jest uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej, a także w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Tego typu złożone tytuły

⁵² COM (2014) 225 final.

⁵³ Dz.Urz. UE L 178 z 2.07.2019 r., s. 1 – dalej rozporządzenie 2019/1111.

trudne do zapamiętania przez „użytkowników” prawa unijnego są charakterystyczne praktycznie od początku dla wszystkich aktów normatywnych w tym systemie. Z tytułu jednoznacznie wynika, że odnosi się on w gruncie rzeczy do jurysdykcji, czyli do kwestii właściwości rzeczowej i terytorialnej sądów państw unijnych do rozstrzygania określonych spraw wskazanych w dalszej części tytułu, czyli małżeńskich, odnoszących się do odpowiedzialności rodzicielskiej, a także tych, których przedmiotem jest uprowadzenie dziecka za granicę. Tekstu tytułu rozporządzenia wskazuje, że jego przedmiotem jest w pierwszym rzędzie uznawanie i wykonywanie orzeczeń w tych sprawach. W tym stanie rzeczy rozporządzenie dotyczy nie tyle prawa materialnego, ile procesowego, i odnosi się jedynie do prawa cywilnego, aczkolwiek to ostatnie zawężenie nie zostało wskazane ani w tytule rozporządzenia, ani treści jego motywów, ani w części normatywnej. Dodać należy, że także w tytułach rozporządzeń poprzedzających omawiane w tym miejscu rozporządzenie nie zostało zaakcentowane ograniczenie ich treści tylko do prawa cywilnego. Przedstawiciele doktryny dość wyraźnie eksponują ten aspekt cywilny, zwłaszcza w odniesieniu do aktów normatywnych poprzedzających rozporządzenie 2019/1111⁵⁴. Godzi się jednak przypomnieć, że konwencja haska z 1980 r., z którą bezpośrednio związane jest rozporządzenie 2019/1111, wyraźnie w swoim tytule podkreśla, iż dotyczy cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę. Zgodzić się w tej sytuacji wypada ze stanowiskiem doktryny, że rozporządzenie 2019/1111 „jest instrumentem prawnym w zakresie współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej mającym zastosowanie w sprawach małżeńskich oraz odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym także kontaktów z dzieckiem”⁵⁵ i dotyczy ono w dużej mierze także bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka za granicą.

W treści art. 94 rozporządzenia 2019/1111 wskazano wyraźnie, że dla państw członkowskich rozporządzenie to zastępuje porozumienia, jakie zawarły one między sobą w kwestiach objętych zakresem rozporządzenia do chwili wejścia w życie

⁵⁴ J. Wierciński, *Cywilne aspekty uprowadzenia dziecka za granicę w Unii Europejskiej*, „Zeszyty Prawnicze” 2021/3, s. 51–79; J. Wierciński, *Poważne ryzyko szkody fizycznej lub psychicznej i sytuacja nie do zniesienia. Cywilnoprawne aspekty uprowadzenia dziecka za granicę*, „Studia Prawa Prywatnego” 2010/3, s. 49 i n.; J. Wierciński, *Klauzula ‘ne exeat’ a prawo do pieczy nad dzieckiem. Cywilnoprawne aspekty uprowadzenia dziecka za granicę*, „Kwartalnik Rodzina i Prawo” 2010/3, s. 5–21; J. Wierciński, *Zgoda na uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka. Cywilnoprawne aspekty uprowadzenia dziecka za granicę*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego oraz notarialnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Maksymilianowi Pazdanowi*, red. A. Dańko-Roesler, A. Oleszko, R. Pastuszko, Warszawa 2014, s. 423–432; J. Wierciński, *Miejsce stałego pobytu dziecka. Cywilnoprawne aspekty uprowadzenia dziecka za granicę*, „Forum Prawnicze” 2020/4, s. 3–19; T. Świerczyński, *Podstawowe...*, s. 87–98; L. Kuziak, *Konwencja haska dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę i postępowanie w sprawach o powrót dziecka w Polsce*, „Rodzina i Prawo” 2007/5; J. Ciszewski, *Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka*, „Przegląd Sądowy” 1994/2, s. 23; J. Gołaczyński, *Jurysdykcja krajowa oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej (Bruksela II bis)*, [w:] *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 96–116.

⁵⁵ P. Rodziewicz, [w:] *Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do rozporządzenia rady UE 2019/1111*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022, s. 64–65.

rozporządzenia⁵⁶. Podkreślono, że zasady jurysdykcji w przyszłych umowach między państwami członkowskimi w zakresie dotyczącym spraw uregulowanych w rozporządzeniu powinny być zgodne z przepisami jurysdykcji, które określono w jego treści. W końcowej części rozporządzenia odniesiono się także do konkordatów, porozumień i umów zawartych między Stolicą Apostolską a Portugalią⁵⁷, Włochami⁵⁸, Hiszpanią⁵⁹, Maltą⁶⁰. W art. 99 ust. 1 i 2 rozporządzenia 2019/1111 wskazano możliwość uznania orzeczeń stwierdzających nieważność małżeństwa kanonicznego zawartego w obrządku Kościoła Rzymskokatolickiego oraz skutków wynikających z małżeństw kanonicznych i orzeczeń kościelnych władz i sądów w Portugalii, Włoszech, Hiszpanii oraz na Malcie.

Wyraźnie stwierdzono, że w stosunkach między państwami członkowskimi rozporządzenie 2019/1111 ma pierwszeństwo przed przepisami konwencji wymienionych w art. 95 w zakresie, w jakim dotyczą one spraw uregulowanych w treści tego rozporządzenia⁶¹. Odnosząc się do konwencji haskiej z 1980 r., stwierdzono jednoznacznie, że przepisy tej konwencji, uzupełnione przepisami rozdziału III (art. 22–29) i VI (art. 85–91) rozporządzenia 2019/1111, będą stosowane nadal w przypadkach, gdy dziecko zostało bezprawnie uprowadzone do państwa członkowskiego innego niż państwo członkowskie, w którym dziecko miało zwykły pobyt bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem, lub jest bezprawnie zatrzymywane w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie, w którym dziecko miało zwykły pobyt bezpośrednio przed bezprawnym zatrzymaniem. Podkreślono, że jeżeli

⁵⁶ W art. 94 ust. 2 odniesiono się do obowiązywania rozporządzenia wobec Finlandii, Szwecji, Danii, Islandii oraz Norwegii. Wskazano, że „Finlandia i Szwecja miały możliwość złożenia oświadczenia – zgodnie z art. 59 ust. 2 rozporządzenia (WE) nr 2201/2003 i z zastrzeżeniem warunków określonych w lit. b) i c) tego przepisu – że w ich wzajemnych stosunkach, w całości lub w części, w miejsce przepisów niniejszego rozporządzenia będzie miała zastosowanie Konwencja z dnia 6 lutego 1931 r. między Danią, Finlandią, Islandią, Norwegią i Szwecją zawierająca postanowienia z zakresu prawa międzynarodowego prywatnego dotyczące małżeństwa, adopcji i opieki wraz z Protokołem końcowym. Ich odpowiednie oświadczenia zostały opublikowane w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej jako załącznik do rozporządzenia (WE) nr 2201/2003. Wymienione państwa członkowskie mogą w każdej chwili wycofać swoje oświadczenia, w całości lub w części”.

⁵⁷ Artykuł 99 ust. 1 i 2 rozporządzenia 2019/1111. Wskazano, że orzeczenia o nieważności małżeństwa wydane zgodnie z konkordatem uznawane są w państwach członkowskich na warunkach określonych w rozporządzeniu 2019/1111.

⁵⁸ Artykuł 99 ust. 3 lit. a rozporządzenia 2019/1111. Chodzi o *Concordato lateranense* z 11.02.1929 r. między Włochami a Stolicą Apostolską, zmienione porozumieniem wraz z protokołem dodatkowym podpisanym w Rzymie 18.02.1984 r.

⁵⁹ Artykuł 99 ust. 3 lit. b rozporządzenia 2019/1111. Mowa tu o porozumieniu z 3.01.1979 r. między Stolicą Apostolską a Hiszpanią dotyczącym spraw prawnych.

⁶⁰ Artykuł 99 ust. 3 lit. c rozporządzenia 2019/1111. Chodzi o umowę między Stolicą Apostolską a Maltą z 3.02.1993 r. w sprawie uznawania cywilnych skutków wynikających z małżeństw kanonicznych i z orzeczeń kościelnych władz i sądów dotyczących takich małżeństw, wraz z Protokołem w sprawie stosowania z tego samego dnia oraz z trzecim Protokołem dodatkowym z 27.01.2014 r.

⁶¹ Wskazano w tym miejscu następujące konwencje: Konwencję z 5.10.1961 r. o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich (Dz.U. z 1995 r. Nr 106, poz. 519); Konwencję luksemburską z 8.09.1967 r. o uznawaniu orzeczeń w sprawach małżeńskich; Konwencję z 1.06.1970 r. o uznawaniu rozwodów i separacji (Dz.U. z 2001 r. Nr 53, poz. 561); Europejską konwencję z 20.05.1980 r. o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem.

orzeczenie zarządzające powrót dziecka na podstawie konwencji haskiej z 1980 r., które wydano w jednym z państw członkowskich, musi zostać uznane i wykonane w innym państwie członkowskim w wyniku dalszego bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymywania dziecka, zastosowanie ma rozdział IV (art. 30–75). Trudno w tej sytuacji zgodzić się z poglądem Jakuba Pawliczaka, że przepisom rozporządzenia przyznano pierwszeństwo przed normami konwencji haskiej z 1980 r.⁶²

W treści motywów rozporządzenia 2019/1111 wskazano, że jednym z jego celów jest wzmocnienie praw dzieci w postępowaniach tak, „aby ułatwić współpracę organów sądowych i administracyjnych oraz usprawnić wykonywanie orzeczeń w sprawach z zakresu prawa rodzinnego mających transgraniczne konsekwencje” (motyw 3). Podkreślono, że chociaż postępowanie w sprawie powrotu dziecka na podstawie konwencji haskiej z 1980 r. nie jest postępowaniem z zakresu spraw, które co do istoty dotyczą odpowiedzialności rodzicielskiej, orzeczenia zarządzające powrót dziecka na podstawie tej konwencji powinny być uznawane i wykonywane na podstawie rozdziału IV rozporządzenia 2019/1111, jeśli trzeba je wykonać w innym państwie członkowskim z uwagi na to, że po zarządzeniu powrotu doszło do dalszego uprowadzenia. Zaakcentowano, że rozwiązanie to nie doznaje uszczerbku w kwestii możliwości wszczęcia nowego postępowania w sprawie powrotu dziecka na mocy konwencji haskiej z 1980 r. w stosunku do dalszego uprowadzenia. Rozporządzenie winno być stosowane w odniesieniu do innych aspektów w sytuacjach bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka, np. w kwestii jurysdykcji w odniesieniu do sądu państwa członkowskiego zwykłego pobytu oraz w kwestii uznawania i wykonywania w odniesieniu do wszelkich zarządzeń wydanych przez ten sąd (motyw 16).

⁶² J. Pawliczak, *Zmiana unijnych przepisów o uprowadzeniu dziecka za granicę*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2021/2, s. 26. Poglądu J. Pawliczaka nie podzielono w publikacji P. Radziejewicz, [w:] *Jurysdykcja...*, s. 405, gdzie stwierdzono, że przepisy rozporządzenia mają wobec konwencji haskiej z 1980 r. jedynie komplementarny, czyli uzupełniający charakter. Należy jednak zauważyć, że jeszcze przed wejściem w życie rozporządzenia 2019/1111 Marcin Radwan, odnosząc się do wyroku TSUE z 11.07.2008 r., C-195/08 PPU, ZOTSiS 2008/7A, poz. I-5271, wywiódł na tle rozporządzenia 2201/2003 i przewodnika (*Practice guide for application of Council Regulation (EC) No 2201/2003*, http://ec.europa.eu/civiljustice/index_pl.htm [dostęp: 22.02.2024 r.], wersja polska przewodnika: *Praktyczny przewodnik dotyczący stosowania nowego II rozporządzenia brukselskiego (rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z 27.11.2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000), http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_ec_vdm_pl.pdf [dostęp: 22.02.2024 r.]), że zgodnie z treścią tego przewodnika w stosunkach między państwami członkowskimi w zakresie uregulowanym rozporządzeniem 2201/2003 nadal stosuje się konwencję haską z 1980 r., jednak jej przepisy są „zastępowane” przez wiele przepisów rozporządzenia, które „przeważają” nad przepisami konwencji. Odwołując się do preambuły rozporządzenia 2201/2003, stwierdził, że „jeżeli sprawa rozpoznawana jest przez sąd państwa członkowskiego, do którego dziecko zostało bezprawnie zabrane lub w którym dziecko zostało bezprawnie zatrzymane, to sąd ten ma możliwość wydania orzeczenia odmawiającego nakazania powrotu dziecka, jeżeli spełniona zostanie jedna z przesłanek określonych w Konwencji haskiej”. Jednocześnie jednak „rozstrzygnięcie to może następnie zostać zastąpione późniejszą decyzją podjętą przez sąd państwa członkowskiego miejsca stałego pobytu dziecka przed bezprawnym zabraniem lub zatrzymaniem”. Podkreślił, że jedną z konsekwencji takiego rozwiązania jest możliwość poszukiwania przez sędziego wsparcia w dorobku orzeczniczym państw stron konwencji dostępnym na jej stronach internetowych. Zob. M. Radwan, *Wybrane zagadnienia postępowania wywołanego przez bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka w innym państwie członkowskim*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2011/2, s. 11–20.*

W motywie 17 rozporządzenia 2019/1111, podobnie jak ma to miejsce w przypadku konwencji haskiej z 1996 r., wskazano, że rozporządzenie „powinno mieć zastosowanie do wszystkich dzieci w wieku poniżej 18 lat, nawet w przypadkach, gdy nabyły one pełną zdolność do czynności prawnych przed osiągnięciem tego wieku na podstawie ich prawa osobistego, rządzącego ich statusem osobistym, na przykład przez zawarcie małżeństwa” (*sic!!!*). Przyjęte w tym zakresie rozwiązanie musi budzić poważne wątpliwości i wydaje się trudne do zaakceptowania w stosunku do osoby, którą rozporządzenie chce traktować jak dziecko, a która zawarła związek małżeński i ma już własne dzieci. Konwencja haska z 1980 r. mimo posiadania przez taką osobę zdolności prawnej uznaje ją za dziecko. Przypominać to musi standardy prawodawstw niektórych państw Azji Centralnej i Afryki. Stwierdzenie zawarte w motywie 17 jest niezwykle mylące i może prowadzić do poważnych nieporozumień⁶³.

Twórcy rozporządzenia 2019/1111, tłumacząc tego rodzaju rozwiązanie, w motywie 17 wskazali, że jego zakres stosowania nie powinien pokrywać się z zakresem stosowania Konwencji haskiej z 13.01.2000 r. o międzynarodowej ochronie dorosłych⁶⁴, która dotyczy osób powyżej 18. roku życia, a jednocześnie ma zapobiec lukom prawnym między tymi dwoma aktami. Pewną sprzecznością jest dalsze stwierdzenie w motywie 17, że konwencja haska z 1980 r., a w konsekwencji rozdział III rozporządzenia 2019/1111, którego przepisy uzupełniają stosowanie tej konwencji między państwami członkowskimi, powinny mieć nadal zastosowanie do dzieci poniżej 16 lat. W istocie art. 22 rozporządzenia 2019/1111 wyraźnie wskazuje, że roszczenie o powrót dziecka na podstawie konwencji haskiej z 1980 r. odnosi się do dzieci poniżej 16 lat bezprawnie uprowadzonych lub zatrzymanych w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie, w którym dziecko bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało stały pobyt⁶⁵.

W motywie 22 rozporządzenia 2019/1111 wskazano, że „W przypadkach bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka i bez uszczerbku dla możliwości wyboru sądu zgodnie z niniejszym rozporządzeniem, sądy państwa członkowskiego zwykłego pobytu dziecka powinny utrzymać swoją jurysdykcję do momentu ustanowienia nowego zwykłego pobytu w innym państwie członkowskim i spełnienia określonych warunków. Państwa członkowskie, które przeprowadziły skoncentrowanie jurysdykcji, powinny rozważyć umożliwienie sądowi, do którego na podstawie konwencji haskiej z 1980 r. wniesiono pozew lub wniosek o powrót dziecka, wykonywanie również jurysdykcji uzgodnionej lub uznanej przez strony zgodnie

⁶³ W literaturze nie ma najmniejszych wątpliwości, że konwencję haską z 1980 r. stosuje się do każdego dziecka, które miało miejsce stałego pobytu w umawiającym się państwie bezpośrednio przed naruszeniem praw do opieki lub odwiedzin. Zgodnie z art. 4 tej konwencji przestaje ona obowiązywać, gdy dziecko osiąga wiek 16 lat. Zob. wyrok High Court United Kingdom – England and Wales, Re H. (Abduction: Child of 16) [2000] 2 FLR 51, HC/E/UK 476, <https://vlex.co.uk/vid/re-h-child-child-806152645> (dostęp: 22.02.2024 r.).

⁶⁴ <https://assets.hcch.net/docs/7bc24f35-b919-467e-9c5c-2590d6629d39.pdf> (dostęp: 29.05.2025 r.).

⁶⁵ M. Zaliszko, [w:] *Jurysdykcja, uznanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do rozporządzenia rady UE 2019/1111*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022, s. 195 i n.

z niniejszym rozporządzeniem w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, w przypadku gdy strony osiągnęły porozumienie w trakcie postępowania w sprawie powrotu dziecka. Porozumienia takie powinny obejmować porozumienia przewidujące zarówno powrót dziecka, jak i odstąpienie od powrotu dziecka. Jeżeli uzgodniono odstąpienie od powrotu, dziecko powinno pozostać w państwie członkowskim nowego zwykłego pobytu, a jurysdykcję w odniesieniu do wszelkich przyszłych postępowań w sprawie pieczy nad dzieckiem należy ustalić na podstawie nowego zwykłego pobytu dziecka”.

W motywach rozporządzenia wiele uwagi poświęcono problemowi właściwej jurysdykcji⁶⁶. Wskazano m.in., że „Jeżeli nie można ustalić zwykłego pobytu dziecka ani nie można określić jurysdykcji na podstawie porozumienia dotyczącego wyboru sądu, jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym dziecko się znajduje. Zasada ta, opierająca się na obecności dziecka, powinna mieć również zastosowanie do dzieci, które są uchodźcami, i dzieci, które zostały wysiedlone za granicę z powodu niepokoju w państwie członkowskim ich zwykłego pobytu. Niemniej w świetle niniejszego rozporządzenia w związku z art. 52 ust. 2 konwencji haskiej z 1996 r. ta zasada jurysdykcyjna powinna mieć zastosowanie wyłącznie do dzieci, które przed wysiedleniem miały zwykły pobyt w jednym z państw członkowskich. Jeżeli przed wysiedleniem dziecko miało zwykły pobyt w państwie trzecim, zastosowanie powinna mieć przewidziana w konwencji haskiej z 1996 r. zasada jurysdykcyjna odnosząca się do dzieci, które są uchodźcami, i dzieci, które zostały wysiedlone za granicę” (motyw 25).

„Przekazanie jurysdykcji, czy to na wniosek sądu chcącego przekazać swoją jurysdykcję, czy na wniosek sądu chcącego uzyskać jurysdykcję, powinno wywierać skutek wyłącznie w konkretnej sprawie, której dotyczy. Po zakończeniu postępowania, w przypadku którego wystąpiono o przekazanie jurysdykcji i wyrażono zgodę na to przekazanie, dane przekazanie jurysdykcji nie powinno wywoływać skutków w odniesieniu do przyszłych postępowań” (motyw 28). „Jeżeli żaden sąd państwa członkowskiego nie ma jurysdykcji zgodnie z niniejszym rozporządzeniem, jurysdykcję określa się, w każdym państwie członkowskim, według prawa tego państwa członkowskiego. Termin «prawo tego państwa członkowskiego» powinien obejmować międzynarodowe instrumenty prawne obowiązujące w tym państwie członkowskim” (motyw 29).

W motywie 40 rozporządzenia 2019/1111 podkreślono, że „W przypadku bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka powinno się niezwłocznie zarządzić jego powrót; w tym celu nadal powinna mieć zastosowanie konwencja haska z 1980 r., którą uzupełnia rozporządzenie, w szczególności rozdział III”. Dążąc do tego, „Aby postępowania w sprawie powrotu dziecka prowadzone na podstawie konwencji haskiej z 1980 r. mogły zakończyć się w jak najkrótszym terminie, państwa członkowskie powinny, zgodnie ze strukturą sądownictwa krajowego, rozważyć

⁶⁶ Odwołano się przy tej okazji do konieczności stosowania art. 24 Konwencji o prawach dziecka. Zob. J. Bodio, *Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego*, Warszawa 2019, *passim*.

skoncentrowanie jurysdykcji do prowadzenia takich postępowań w jak najmniejszej liczbie sądów. Jurysdykcja w sprawach związanych z uprowadzeniem dziecka mogłaby zostać skoncentrowana w jednym sądzie dla całego kraju lub w ograniczonej liczbie sądów, poprzez wykorzystanie jako punktu wyjścia na przykład liczby sądów apelacyjnych i skoncentrowanie jurysdykcji do rozpoznawania spraw dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę w jednym sądzie pierwszej instancji w każdym okręgu podlegającym właściwości sądu apelacyjnego” (motyw 41).

Wywiedziono w dalszej części motywów, że „W postępowaniach w sprawie powrotu dziecka prowadzonych na podstawie konwencji haskiej z 1980 r. sąd każdej instancji powinien wydać orzeczenie w terminie sześciu tygodni, chyba że nie jest to możliwe na skutek wyjątkowych okoliczności. Fakt zastosowania alternatywnych metod rozwiązywania sporów nie powinien sam w sobie być uznawany za wyjątkowe okoliczności, które umożliwiają przekroczenie tego terminu. Niemniej wyjątkowe okoliczności mogą zaistnieć podczas lub w wyniku stosowania takich metod. W przypadku sądu pierwszej instancji bieg tego terminu powinien rozpocząć się w chwili wszczęcia postępowania. W przypadku sądu wyższej instancji bieg terminu powinien rozpocząć się w chwili podjęcia wszystkich wymaganych czynności proceduralnych. W zależności od danego systemu prawnego czynności takie mogą obejmować doręczenie środków zaskarżenia stronie przeciwnej, albo w państwie członkowskim, w którym znajduje się siedziba sądu, albo w innym państwie członkowskim, przekazanie dokumentów i środków zaskarżenia sądowi apelacyjnemu w państwach członkowskich, w których środek zaskarżenia należy wnieść do sądu, który wydał zaskarżone orzeczenie, lub wniesienie przez stronę wniosku o przeprowadzenie rozprawy, jeżeli wniosek taki jest wymagany na podstawie prawa krajowego. Państwa członkowskie powinny również rozważyć ograniczenie do jednego środka liczby przysługujących środków zaskarżenia od orzeczenia zarządzającego powrót dziecka lub odmawiającego zarządzenia powrotu dziecka na podstawie konwencji haskiej z 1980 r.” (motyw 42).

„We wszystkich sprawach dotyczących dzieci, a w szczególności w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę, sądy powinny brać pod uwagę możliwość osiągnięcia rozstrzygnięcia sprawy w drodze mediacji i przy użyciu innych stosownych środków, przy wykorzystaniu, w stosownych przypadkach, istniejących sieci i struktur wsparcia na potrzeby mediacji w transgranicznych sporach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej” (motyw 43)⁶⁷. W treści

⁶⁷ Zob. M. Białecki, *Wykorzystanie mediacji online w ramach postępowania prowadzonego w trybie konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę sporządzonej w Hadze dnia 25 października 1980 r.*, [w:] *Postępowanie cywilne w dobie przemian*, red. I. Gil, Warszawa 2017, s. 347–361; M. Białecki, *Postępowanie mediacyjne w ramach konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę – zagadnienia praktyczne mediacji transgranicznej*, [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017, s. 999–1007; M. Białecki, *Mediacja w sprawach o wydanie dziecka na podstawie konwencji haskiej z 25.10.1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę – uwagi na tle obowiązujących przepisów i proponowanych zmian w zakresie wprowadzenia instytucji organizacji postępowania*, [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019, s. 426–439.

art. 26 rozporządzenia 2019/1111 zaakcentowano, że w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę zachowane jest jego prawo do wyrażenia swoich poglądów, co precyzuje treść art. 21 tegoż rozporządzenia. Wskazano w nim, że sądy państw członkowskich powinny zapewnić dziecku, które jest w stanie formułować swoje poglądy, rzeczywistą i skuteczną możliwość ich wyrażenia w sposób bezpośredni lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniej jednostki. Sąd, zapewniając dziecku, zgodnie z prawem krajowym i procedurą krajową, możliwość wyrażenia poglądów, winien nadać tym poglądom dziecka należyłą wagę, stosownie do jego wieku i dojrzałości⁶⁸. Działania te nie powinny jednak prowadzić do nadmiernego wydłużenia postępowań w sprawie powrotu dziecka na podstawie konwencji haskiej z 1980 r.

W motywach rozporządzenia 2019/1111 wiele uwagi poświęcono kwestii celów i zasad postępowania o wydanie dziecka. Zauważono, że „Sąd państwa członkowskiego, do którego dziecko zostało bezprawnie uprowadzone lub w którym jest bezprawnie zatrzymywane, powinien mieć w szczególnych, należycie uzasadnionych przypadkach możliwość odmowy zarządzenia powrotu, jak przewidziano w konwencji haskiej z 1980 r. Zanim sąd odmówi zarządzenia powrotu dziecka, powinien rozważyć, czy zastosowano lub można zastosować odpowiednie środki zabezpieczające w celu ochrony dziecka przed poważnym ryzykiem, o którym mowa w art. 13 akapit pierwszy lit. b) konwencji haskiej z 1980 r.” (motyw 44). W sytuacji, gdy „sąd rozważa odmowę zarządzenia powrotu dziecka wyłącznie na podstawie art. 13 akapit pierwszy lit. b) konwencji haskiej z 1980 r., nie powinien odmówić zarządzenia powrotu dziecka, jeśli strona występująca o powrót dziecka przekona sąd – lub sąd upewni się w inny sposób – że zastosowano odpowiednie środki w celu zapewnienia dziecku ochrony po jego powrocie. Takie środki mogłyby na przykład obejmować: wydane w tym państwie członkowskim zarządzenie sądu zakazujące powodowi lub wnioskodawcy zbliżania się do dziecka; zarządzone w tym państwie członkowskim środki tymczasowe, w tym środek zabezpieczający, umożliwiający przebywanie dziecka z tym z rodziców, który je uprowadził i który rzeczywiście sprawuje pieczę nad dzieckiem, do momentu wydania w tym państwie członkowskim orzeczenia, które co do istoty dotyczy pieczy nad dzieckiem, po jego powrocie lub

⁶⁸ Wielokrotnie w różnych miejscach, jednak w odniesieniu nie tylko do kwestii dzieci uprowadzonych, ale przede wszystkim w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej, zwracano uwagę na potrzebę wysłuchania dziecka. Zob. E. Cała-Wacinkiewicz, A. Szwed, *Prawa dzieci do wyrażania własnych poglądów a prawa rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniemami – uwarunkowania prawnomiędzynarodowe*, „Studia Prawnicze KUL” 2022/1, s. 111–124; K.M. Gardziel, *Prawo dziecka do wyrażania własnych poglądów*, „Przegląd Sądowy” 2022/7–8, s. 110. W motywie 39 akapit drugi rozporządzenia 2019/1111 wskazano, że ani art. 24 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 303 z 14.12.2007 r., s. 1), ani rozporządzenie 2201/2003 nie przewidują obowiązku zapoznania się przez sądy państwa członkowskiego z poglądami dziecka w formie wysłuchania, to jednak sądy te mają pewien zakres swobody decyzyjnej. Dlatego też zauważono, że sąd państwa członkowskiego pochodzenia dziecka powinien w jak najszerszym zakresie, zawsze biorąc pod uwagę dobro dziecka, korzystać z możliwości wysłuchania dziecka. Zob. w tym przedmiocie J. Gołaczyński, [w:] *Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do Rozporządzenia Rady UE 2019/1111*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022, s. 116–117.

wskazanie dostępnych placówek medycznych, z których będzie mogło korzystać dziecko wymagające leczenia” (motyw 45)⁶⁹.

W sytuacji zarządzania powrotu dziecka sąd powinien, jak wskazano w motywie 46, rozważyć „możliwość zarządzenia środków tymczasowych, w tym środków zabezpieczających zgodnie z niniejszym rozporządzeniem, które uzna za niezbędne w celu zapewnienia dziecku ochrony przed poważnym ryzykiem wyrządzenia mu szkody fizycznej lub psychicznej w związku z jego powrotem, które to ryzyko byłoby w przeciwnym razie podstawą do odmowy zarządzenia powrotu”. „Orzeczenie zarządzające powrót dziecka mogłoby być uznawane za tymczasowo wykonalne, niezależnie od wniesionych środków zaskarżenia, jeżeli ze względu na dobro dziecka wymagany jest jego powrót przed wydaniem orzeczenia w sprawie środków zaskarżenia. Przepisy prawa krajowego mogą wskazywać, który sąd może stwierdzić tymczasową wykonalność orzeczenia” (motyw 47). „W przypadku gdy sąd państwa członkowskiego, do którego dziecko zostało bezprawnie uprowadzone lub w którym jest bezprawnie zatrzymywane, podejmie decyzję o odmowie zarządzenia powrotu dziecka na podstawie konwencji haskiej z 1980 r., w swoim orzeczeniu powinien wyraźnie wskazać odpowiednie artykuły konwencji haskiej z 1980 r. stanowiące podstawę odmowy” (motyw 48)⁷⁰.

„Sąd odmawiający zarządzenia powrotu dziecka wyłącznie na podstawie art. 13 akapit pierwszy lit. b) lub art. 13 akapit drugi konwencji haskiej z 1980 r., lub obu tych postanowień powinien z urzędu wydać zaświadczenie, korzystając ze stosownego formularza zamieszczonego w niniejszym rozporządzeniu. Zaświadczenie to ma służyć informowaniu stron o tym, że w terminie trzech miesięcy od powiadomienia o orzeczeniu odmawiającym zarządzenia powrotu dziecka mają możliwość wniesienia pozwów lub wniosków, które co do istoty dotyczą pieczy nad dzieckiem, do sądu państwa członkowskiego, w którym dziecko miało zwykły pobyt bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem, lub jeżeli sąd ten wszczął już postępowanie – możliwość przekazania sądowi odnośnych dokumentów dotyczących postępowania w sprawie powrotu dziecka” (motyw 49)⁷¹.

⁶⁹ Dążąc do ustalenia właściwych środków, sąd powinien zwrócić się także o pomoc do organów centralnych lub sędziów należących do sieci sądowych, takich jak Europejska Sieć Sądowa w sprawach cywilnych i handlowych (decyzja Rady 2001/470/WE z 28.05.2001 r. ustanawiająca Europejską Sieć Sądową w sprawach cywilnych i handlowych [Dz.Urz. UE L 174 z 27.06.2001 r., s. 25 ze zm.]).

⁷⁰ W motywie 48 wskazano, że „Bez względu na to, czy takie orzeczenie o odmowie zarządzenia powrotu jest prawomocne czy też można od niego jeszcze środek zaskarżenia, może jednak zostać zastąpione kolejnym orzeczeniem, wydanym w ramach postępowania w sprawie pieczy nad dzieckiem przez sąd państwa członkowskiego, w którym dziecko miało zwykły pobyt przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem. Podczas tego postępowania należy dokładnie zbadać wszystkie okoliczności, między innymi, ale niewyłącznie – zachowanie rodziców, biorąc pod uwagę dobro dziecka i uwzględniając. Jeżeli wydane następnie orzeczenie, które co do istoty dotyczy pieczy nad dzieckiem, przewiduje powrót dziecka, powrót powinien nastąpić bez konieczności przeprowadzenia specjalnego postępowania w sprawie uznania i wykonania tego orzeczenia w innych państwach członkowskich”.

⁷¹ W motywie 50 wyjaśniono, że „Jeżeli postępowanie, które co do istoty dotyczy pieczy nad dzieckiem, zawisło już w państwie członkowskim, w którym dziecko miało zwykły pobyt bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem, w chwili gdy sąd, do którego wniesiono pozew lub wniosek o powrót na podstawie konwencji haskiej z 1980 r., odmawia zarządzenia powrotu dziecka

W treści motywu 90 rozporządzenia 2019/1111 wskazano, że należy zapewnić ciągłość między konwencją z 1998 r., rozporządzeniem 1347/2000, rozporządzeniem 2201/2003 a rozporządzeniem 2019/1111, w zakresie, w jakim przepisy te pozostały niezmienione. W tym celu konieczne stało się ustanowienie przepisów przejściowych. Ta sama potrzeba zapewnienia ciągłości dotyczy również wykładni postanowień konwencji z 1998 r. oraz rozporządzeń 1347/2000 i 2201/2003, w tym wykładni dokonywanej przez TSUE.

W treści art. 1 ust. 1 rozporządzenia 2019/1111, precyzując zakres stosowania tego aktu normatywnego, wyraźnie jednak zaznaczono, że ma on zastosowanie w sprawach cywilnych⁷². W art. 1 ust. 3 rozporządzenia 2019/1111 stwierdzono, że rozdziały III i VI tego rozporządzenia mają zastosowanie w sprawach bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka dotyczących więcej niż jednego państwa członkowskiego i uzupełniają konwencję haską z 1980 r. Rozdział IV rozporządzenia 2019/1111 „ma zastosowanie do orzeczeń zarządzających powrót dziecka do innego państwa członkowskiego na podstawie konwencji haskiej z 1980 r., które muszą zostać wykonane w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie, w którym dane orzeczenie zostało wydane”.

W art. 2 ust. 2 pkt 11 rozporządzenia 2019/1111 wskazano, że „«bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie» oznacza uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka w przypadku gdy: a) takie uprowadzenie lub zatrzymanie narusza pieczę nad dzieckiem, uzyskaną na mocy orzeczenia, z mocy prawa lub poprzez porozumienie wiążące prawnie w świetle prawa państwa członkowskiego, w którym dziecko bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało zwykły pobyt; oraz b) w czasie uprowadzenia lub zatrzymania dziecka piecza nad dzieckiem była, wspólnie lub samodzielnie, faktycznie wykonywana lub byłaby wykonywana, gdyby uprowadzenie lub zatrzymanie nie nastąpiło”.

Rozstrzygając kwestię właściwości jurysdykcji, w art. 9 stwierdzono, że bez uszczerbku dla art. 10 rozporządzenia 2019/1111, dotyczącego jurysdykcji w sprawach

wyłącznie na podstawie art. 13 akapit pierwszy lit. b) lub art. 13 akapit drugi konwencji haskiej z 1980 r., lub obu tych postanowień, sąd, który odmówił zarządzenia powrotu dziecka, powinien, o ile wie o takich postępowaniach w sprawie pieczy nad dzieckiem, przekazać w terminie jednego miesiąca od daty swojego orzeczenia sądowi, przed którym wszczęto postępowanie co do istoty dotyczące pieczy nad dzieckiem, odpis orzeczenia, odpowiednie zaświadczenie oraz, w stosownych przypadkach, zapis, streszczenie lub protokół rozprawy, jak również wszelkie inne dokumenty, które uzna za istotne”.

⁷² Z treści art. 1 wynika, że rozporządzenie 2019/1111 ma zastosowanie w sprawach „rozvodu, separacji lub unieważnienia małżeństwa”; „przyznawania, wykonywania, przekazywania, pełnego lub częściowego pozbawienia odpowiedzialności rodzicielskiej”. Te ostatnie sprawy mogą obejmować w szczególności „a) pieczę nad dzieckiem i prawo do osobistej styczności z dzieckiem; b) opiekę, kuratelę i podobne instytucje prawne; c) wyznaczenie i zakres zadań osoby lub jednostki, która jest odpowiedzialna za osobę lub majątek dziecka, lub reprezentuje je lub udziela mu pomocy; d) umieszczenie dziecka w placówce opiekuńczej lub w opiece zastępczej; e) środki mające na celu ochronę dziecka w odniesieniu do zarządu zabezpieczenia lub rozporządzania majątkiem dziecka”. Podkreślono wyraźnie, że przepisy rozporządzenia nie mają zastosowania do: „a) ustaleń lub zaprzeczeń rodzicielstwa; b) orzeczeń w sprawach adopcji, środków przygotowujących do adopcji lub unieważnienia lub odwołania adopcji; c) nazwiska i imion dziecka; d) uppełnoletnienia; e) obowiązków alimentacyjnych; f) powiernictwa lub dziedziczenia; g) środków podejmowanych w wyniku przestępstw pełnionych przez dzieci”.

odnoszących się do odpowiedzialności rodzicielskiej, „w przypadku bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka jurysdykcja sądów państwa członkowskiego, w którym dziecko bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało zwykły pobyt, zostaje utrzymana do chwili uzyskania przez dziecko zwykłego pobytu w innym państwie członkowskim”. Tak więc zgodnie z treścią art. 9 w sytuacji uprowadzenia dziecka jurysdykcja należy do sądu państwa członkowskiego, w którym dziecko miało miejsce „zwyczajnego pobytu” bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem. Sądy te są właściwe miejscowo do chwili, kiedy dziecko uzyskało miejsce zwykłego pobytu w nowym (innym) państwie członkowskim i przebywa tam przez okres co najmniej roku od chwili, w której sprawujący pieczę nad dzieckiem dowiedział się lub powinien się dowiedzieć o miejscu pobytu dziecka, a dziecko zadomowiło się w nowym otoczeniu, a ponadto spełniony został jeden z pięciu warunków wskazanych w art. 9 lit. b rozporządzenia 2019/1111. Najważniejszym z nich wydaje się ten, w którym mowa, że „nie został wniesiony żaden wniosek o powrót dziecka do właściwych organów państwa członkowskiego, do którego dziecko zostało uprowadzone lub w którym jest zatrzymane” (art. 9 lit. b tiret i). Z treści przywołanych przepisów wynika, że w przypadku bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka sądy państwa członkowskiego mogą skorzystać ze wskazanego w art. 10 prawa wyboru sądu. Dodać należy, że z rozporządzenia wynika, że w razie bezprawnego uprowadzenia dziecka powinien nastąpić jego powrót w myśl art. 22 rozporządzenia, tj. na podstawie konwencji haskiej z 1980 r.

Ponieważ postępowanie w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę powinno być szybkie, sąd I instancji winien wydać orzeczenie nie później niż w terminie 6 tygodni od wszczęcia przed nim postępowania, chyba że nie jest to możliwe wskutek wyjątkowych okoliczności (art. 24 ust. 1 i 2). Zauważyć należy, że sąd II instancji winien wydać orzeczenie również nie później niż w terminie 6 tygodni, licząc od momentu, w którym podjęto wszystkie wymagane czynności proceduralne (art. 24 ust. 3). Bardzo silny nacisk położono na przeprowadzenie mediacji i zastosowanie innych alternatywnych metod rozwiązywania sporu, chyba że byłoby to sprzeczne z dobrem dziecka, nie stosowne w określonej sprawie bądź nadmiernie opóźniłoby postępowanie.

W rozporządzeniu 2019/1111 przyjęto ściśle określoną procedurę dotyczącą postępowania w sprawie powrotu dziecka (art. 27), wskazując, że nie można odmówić zarządzenia powrotu dziecka, jeżeli osobie, która wystąpiła o taki powrót, nie zapewniono możliwości bycia wysłuchaną. Podkreślono, że na każdym etapie postępowania należy, biorąc pod uwagę dobro dziecka, zapewnić jego kontakt z osobą, która wystąpiła o powrót. Nie można odmówić zarządzenia powrotu dziecka w przypadku, gdy strona występująca o to przekona sąd, przedstawiając wystarczające dowody, że podjęte zostaną odpowiednie środki, by zapewnić dziecku ochronę po jego powrocie. W tym celu sąd może wymieniać informacje, w sposób bezpośredni lub przy pomocy organów centralnych, z właściwymi organami państwa członkowskiego, w którym dziecko miało zwykły pobyt bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub

zatrzymaniem. Zarządzając powrót dziecka, sąd w pewnych przypadkach może stosować środki tymczasowe, w tym zabezpieczające, o których mowa w art. 15 rozporządzenia 2019/1111. Środków tych jednak w treści rozporządzenia nie określono ściśle. W art. 28 rozporządzenia odniesiono się do wykonywania orzeczeń zarządzających powrót dziecka⁷³.

Z kolei w art. 29 rozporządzenia 2019/1111 bardzo szczegółowo omówiono procedurę stosowaną w razie odmowy zarządzenia powrotu dziecka na podstawie art. 13 lit. b i art. 13 akapit drugi konwencji haskiej z 1980 r. Wskazano, że wydając takie orzeczenie, sąd ma obowiązek wydać zaświadczenie, korzystając z formularza zamieszczonego w załączniku I do rozporządzenia 2019/1111 w języku, w którym sporządzono orzeczenie bądź w innym języku urzędowym instytucji UE. Nie zobowiązuje to jednak sądu do zapewnienia tłumaczenia bądź transliteracji tekstu. W sytuacji, gdy sąd wydaje orzeczenie po tym, gdy przed sądem w państwie członkowskim, w którym dziecko miało zwykły pobyt bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem, wszczęto postępowanie w celu zbadania istoty sprawy, jaką jest piecza nad dzieckiem, winien przekazać temu sądowi, bezpośrednio lub za pośrednictwem organów centralnych, odpis swojego orzeczenia, zaświadczenie, o którym mowa w art. 29, a w stosownych przypadkach – zapis, streszczenie lub protokół rozpraw przeprowadzonych przed sądem. W praktyce na tle treści art. 29 rozporządzenia 2019/1111 w zw. z art. 13 lit. b konwencji haskiej z 1980 r. pojawił się problem ciężaru dowodu w zakresie faktów uzasadniających odmowę nakazania powrotu dziecka⁷⁴. W odniesieniu do Polski zaistniał problem, czy w sprawach

⁷³ W treści art. 28 ust. 2 rozporządzenia 2019/1111 podkreślono, że jeżeli orzeczenie organu właściwego do wykonywania, do którego skierowano wniosek o wykonanie orzeczenia, zarządzającego powrót dziecka do innego państwa członkowskiego, nie zostało wykonane w terminie 6 tygodni od daty wszczęcia postępowania w sprawie wykonania orzeczenia, strona występująca o takie wykonanie lub organ centralny państwa członkowskiego mają prawo wystąpić z wnioskiem o to, by organ właściwy w zakresie wykonania przedstawił uzasadnienie opóźnienia. Żądania takiego trudno uznać za radykalne rozwiązanie przyspieszające postępowanie. Warto zauważyć, że w świetle decyzji ETPC z 3.09.2009 r., skarga nr 4993/15, B.S. przeciwko Polsce, <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-196432> (dostęp: 22.02.2024 r.), przepis art. 28 rozporządzenia 2019/1111 ma za zadanie zdyscyplinowanie organu właściwego w zakresie wykonania. Wskazany w tym przepisie termin 6 tygodni ma charakter nieobowiązkowy w sytuacji, gdy postępowanie w sprawie powrotu dziecka trwa dłużej. Do sądu krajowego należy ocena, czy postępowanie jest prowadzone w najszybszy możliwy sposób. Chodzi o to, aby proces decyzyjny nie został naznaczony żadnymi długimi okresami beczynności. W przywołanej sprawie ETPC doszedł do przekonania, że jakkolwiek w sprawie tej przekroczone wskazany termin 6 tygodni, to jednak konkretne okoliczności tej sprawy wymagały od sądu starannego i ostrożnego działania, zasięgnięcia opinii biegłych, co wynikało z okoliczności podniesionych przez strony. W tej sytuacji ETPC uznał, że państwo nie uchybiło swoim obowiązkom wynikającym z art. 8 EKPC oraz nie naruszyło art. 28 rozporządzenia 2019/1111.

⁷⁴ Do tych kwestii odniósł się SN w postanowieniu z 17.12.2020 r., I CSK 183/20, OSNC 2021/6, poz. 45. W orzeczeniu tym wskazano, że ciężar dowodu w zakresie faktów uzasadniających odmowę nakazania powrotu dziecka na podstawie przepisów konwencji haskiej z 1980 r. spoczywa na uczestniku sprzeciwiającym się powrotowi dziecka. Zauważono, że postępowanie w takich sprawach może wymagać opinii biegłych także w zakresie oceny dojrzałości dziecka do wyrażenia preferencji co do zamieszkiwania w jednym bądź w drugim państwie unijnym. Zauważono także, że nakazanie powrotu dziecka nie jest tożsame ze stwierdzeniem, że drugi z rodziców, któremu dziecko ma być wydane, stanie się wyłącznym lub pierwszoplanowym opiekunem dziecka. Przy okazji sformułowano stanowisko, że nie uzasadniają odmowy nakazania powrotu dziecka, co do zasady, takie okoliczności jak integracja dziecka w nowym środowisku, pod warunkiem, że wniosek został złożony przed upływem rocznego terminu, o którym

o wydanie uprowadzonego dziecka dopuszczalna jest kasacja podmiotu szczególnego oraz jakie przepisy polskie powinny być zastosowane w tym postępowaniu⁷⁵.

Przedstawiając bieg postępowania w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę, w doktrynie wskazano, że w myśl rozporządzenia 2019/1111 „sąd odmawiający powrotu dziecka na podstawie art. 13 akapit pierwszy lit. b i akapit drugi konwencji haskiej z 1980 r. wydaje z urzędu stosowne zaświadczenie i przekazuje je wraz ze swym orzeczeniem i innymi dokumentami uznanymi za istotne sądowi państwa, w którym dziecko miało miejsce zwykłego pobytu przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem (art. 29 ust. 2 i 3 rozporządzenia Bruksela II ter), przed którym już toczy się sprawa w przedmiocie prawa do opieki (*rights of custody*). Jeśli taka sprawa jeszcze się nie toczy lub sąd nie ma na ten temat wiedzy, dokumenty wymienione w art. 29 ust. 5 rozporządzenia 2019/1111 przekazywane są na wniosek strony, o ile w terminie 3 miesięcy od wydania orzeczenia odmawiającego nakazania powrotu zainicjuje ona sprawę w przedmiocie prawa do opieki w państwie, w którym dziecko miało zwykły pobyt przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem”⁷⁶. Pamiętać należy, że zgodnie z art. 29 ust. 1 rozporządzenia 2019/1111 każde orzeczenie co do istoty dotyczące pieczy nad dzieckiem jest wydawane w wyniku postępowania, o którym mowa w art. 29 ust. 3 i 5 tego rozporządzenia, a więc w tzw. procedurze kontrolnej, pociągającej za sobą powrót dziecka, do której odnosi się treść rozdziału IV wspomnianego rozporządzenia (art. 30–75). Takie orzeczenie jest wykonalne w innym państwie członkowskim według reguł określonych w tym rozdziale. Ma być ono uznawane bez potrzeby przeprowadzenia specjalnego postępowania i bez możliwości sprzeciwienia się jego uznaniu. Należy zauważyć, że w myśl art. 50 rozporządze-

mowa w art. 12 ust. 1 i 2 konwencji haskiej z 1980 r., ani skromniejsze warunki bytowe, niższy standard opieki zdrowotnej w państwie członkowskim, z którego dziecko ma być wydane, a także niedostateczne kompetencje wychowawcze rodzica ubiegającego się o powrót dziecka. Podkreślono, że odmowę nakazania powrotu dziecka uzasadnia tylko taka szkoda fizyczna lub psychiczna, która stawia dziecko w sytuacji nie do zniesienia, przy czym ryzyko takiej szkody musi być poważne. Dowód z opinii biegłego w takich sprawach, jak podkreśla się w doktrynie, należy traktować jako subsydiarny, a korzystanie z niego nie powinno wykraczać poza ramy niedającej się uniknąć konieczności. Por. także postanowienie SN z 14.04.2021 r., I NSNc 36/21, OSNKN 2021/3, poz. 22. Zob. M. Zaliszko, [w:] *Jurysdykcja...*, s. 263–266; J. Gołaczyński, M. Zaliszko, *Przesłanki odmowy uznania orzeczenia w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w rozporządzeniu nr 2019/1111, „Polski Proces Cywilny” 2022/4, s. 637–663.*

⁷⁵ Sąd Najwyższy w postanowieniu z 17.12.2020 r., I CSK 183/20, OSNC 2021/6, poz. 45, wyjaśnił, że jest to postępowanie nieprocesowe, w którym znajdują zastosowanie przepisy art. 13 § 2 Kodeksu postępowania cywilnego (ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego [tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.] – dalej k.p.c.), a zarazem, art. 519¹ § 2¹ i 2² k.p.c. Stwierdził, że uczestnikom postępowania nie przysługuje prawo wniesienia skargi kasacyjnej, natomiast skargę taką mogą wnieść rzecznicy interesu publicznego, a więc Rzecznik Praw Obywatelskich lub Rzecznik Praw Dziecka, do których odnoszą się przepisy art. 398¹ § 1 i art. 398⁵ § 2 k.p.c. Winni oni wnieść skargę w terminie 2-miesięcznym, przewidzianym dla stron (uczestników postępowania) w myśl art. 60 § 2 zd. 2 k.p.c. w zw. z art. 398⁵ § 1 k.p.c. Zob. J. Wierciński, *Zakres badania zarzutu poważnego ryzyka szkody w sprawie o nakazanie powrotu dziecka uprowadzonego za granicę. Glosa do postanowienia SN z dnia 28 kwietnia 2021 r., I CSKP 109/21, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2022/2, s. 12. Por. także postanowienie SN z 4.09.2020 r., I CSK 195/20, LEX nr 3051739. Zob. J. Pawliczak, *Skarga kasacyjna w sprawach o nakazanie powrotu dziecka na podstawie Konwencji haskiej z 1980 r., „Polski Proces Cywilny” 2022/2, s. 318–346.**

⁷⁶ J. Wierciński, *Skutki wyboru podstawy prawnej oddalenia wniosku*, [w:] *Międzynarodowe prawo rodzinne. Filiacja. Piecza nad dzieckiem. Alimentacja*, red. P. Mostowik, Warszawa 2023, s. 339–340.

nia 2019/1111 „Odmawia się uznania i wykonania orzeczenia, o którym mowa w art. 42 ust. 1, jeżeli – i w zakresie, w jakim – nie da się go pogodzić z późniejszym orzeczeniem, które dotyczy odpowiedzialności rodzicielskiej w stosunku do tego samego dziecka i które zostało wydane: a) w państwie członkowskim, w którym powołano się na uznanie; lub b) w innym państwie członkowskim lub w państwie trzecim, w którym dziecko ma zwykły pobyt, o ile to późniejsze orzeczenie spełnia warunki niezbędne do jego uznania w państwie członkowskim, w którym powołano się na uznanie”. Podkreślenia wymaga jednak to, że orzeczenia, o których mowa w art. 50, dotyczą odpowiedzialności rodzicielskiej⁷⁷, a więc nie ma on zastosowania do judykatów odnoszących się do uprowadzenia dziecka za granicę. Nie sposób więc łączyć treści art. 42 i art. 50 rozporządzenia 2019/1111 z procedurą przewidzianą w art. 29 tego rozporządzenia.

Istotną rolę w postępowaniu o uprowadzenie dziecka odgrywają organy centralne, które w świetle art. 6 konwencji haskiej z 1980 r. powinny być wyznaczone przez każde z państw członkowskich UE w celu realizacji obowiązków wynikających dla takiego państwa z tej konwencji⁷⁸. W myśl art. 7 konwencji haskiej z 1980 r. wspomniane organy centralne powinny m.in. ze sobą współdziałać i popierać współpracę w celu zapewnienia niezwłocznego powrotu dzieci oraz realizacji innych celów konwencji haskiej z 1980 r. W myśl art. 28 ust. 2 rozporządzenia 2019/1111, jeżeli orzeczenie zarządzające powrót dziecka nie zostało wykonane w terminie 6 tygodni od daty wszczęcia postępowania w sprawie wykonania orzeczenia, strona występująca o wykonanie takiego orzeczenia lub organ centralny państwa członkowskiego mają prawo wystąpić z wnioskiem o to, aby organy właściwe w zakresie wykonania orzeczenia przedstawiły uzasadnienie opóźnienia. Powtarzając regulację konwencji haskiej z 1980 r. w treści art. 76 rozporządzenia 2019/1111, wskazano, że „Każde państwo członkowskie wyznacza jeden lub większą liczbę organów centralnych, które pomagają w stosowaniu niniejszego rozporządzenia w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, oraz określa właściwość miejscową i rzeczową każdego z nich. Jeżeli państwo członkowskie wyznaczyło więcej niż jeden organ centralny, należy z zasady kontaktować się bezpośrednio z odpowiednim właściwym organem centralnym. Jeżeli skontaktowano się z organem centralnym, który nie ma jurysdykcji, przekazuje on otrzymaną informację do organu centralnego mającego jurysdykcję i odpowiednio powiadamia o tym nadawcę”.

W myśl art. 77 ust. 1 rozporządzenia 2019/1111 „Organy centralne przekazują informacje o krajowych przepisach, procedurach i usługach dostępnych w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz stosują środki, które uważają za odpowiednie w celu poprawy stosowania niniejszego rozporządzenia”. Na organy

⁷⁷ Zob. P. Rodziewicz, [w:] *Jurysdykcja...*, s. 342–343. Zdaniem tego autora art. 50 stanowi przepis szczególny w odniesieniu do art. 39, a więc w kwestii przesłanek odmowy uznania orzeczenia w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej.

⁷⁸ W przypadku państwa federalnego, w którym obowiązuje kilka systemów prawnych, lub państwa posiadającego autonomiczne organizmy terytorialne możliwe jest wyznaczenie więcej niż jednego organu centralnego. M. Zalisko, [w:] *Jurysdykcja...*, s. 219 i n.

centralne nałożono obowiązek współpracy i wspierania współpracy między właściwymi organami w swoich państwach członkowskich, aby osiągnąć cele rozporządzenia. Do tych celów można, jak wskazano w art. 77 ust. 3 rozporządzenia 2019/1111, wykorzystywać Europejską Sieć Sądową w sprawach cywilnych i handlowych. W dalszej części rozporządzenia wskazano, jakie wnioski mogą być składane za pośrednictwem organów centralnych (art. 78). Ponadto określono: zadania szczegółowe tych organów (art. 79), zasady ich współpracy przy zbieraniu i wymianie informacji istotnych dla procedur w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej (art. 80), zasady wykonania orzeczeń w takich sprawach (art. 81), a także kwestie umieszczenia dziecka w innym państwie członkowskim (art. 82), wreszcie problematykę kosztów (art. 83) i posiedzeń takowych organów (art. 84). W treści art. 87 ustalono, że organ centralny, do którego skierowano wniosek w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę, przekazuje go sądowi, właściwemu organowi w swoim państwie członkowskim lub jakiegokolwiek podmiotowi właściwemu w tym zakresie, zgodnie z krajowym prawem i krajową procedurą.

4. Zakończenie

Rodzicielskie uprowadzenie dziecka za granicę jest czynem głęboko naruszającym powszechnie akceptowane prawa dziecka. Mimo jednoznacznych i zasługujących generalnie na aprobatę stanowisk przedstawionych aktów normatywnych, istniejących zarówno w systemie powszechnego (uniwersalnego) prawa międzynarodowego publicznego, jak i w prawie UE, zjawisko uprowadzenia dzieci nie tylko nie zanika, lecz – jak się wydaje – występuje coraz częściej. Dlatego konieczne będzie w przyszłości przeanalizowanie orzeczeń ETPC oraz ustawodawstwa krajowego w celu ustalenia, jak faktycznie realizowane są godne aprobaty akty normatywne oraz jak radzą sobie sądy i trybunały ze wskazanymi w niniejszym artykule mankamentami przeanalizowanych aktów normatywnych.

Bibliografia

1. Białecki M., *Mediacja w sprawach o wydanie dziecka na podstawie konwencji haskiej z 25.10.1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę – uwagi na tle obowiązujących przepisów i proponowanych zmian w zakresie wprowadzenia instytucji organizacji postępowania*, [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019.
2. Białecki M., *Postępowanie mediacyjne w ramach konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę – zagadnienia praktyczne mediacji transgranicznej*, [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017.
3. Białecki M., *Przebieg postępowania w sprawach o wydanie dziecka w trybie konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę sporządzonej w Hadze*

- 25.10.1980 r. przed sądem I instancji – zagadnienia wybrane, *Prawo w Działaniu* 2021, t. 46, <https://doi.org/10.32041/pwd.4606>.
4. Bialecki M., *Wykorzystanie mediacji online w ramach postępowania prowadzonego w trybie konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę sporządzonej w Hadze dnia 25 października 1980 r.*, [w:] *Postępowanie cywilne w dobie przemian*, red. I. Gil, Warszawa 2017.
 5. Bodio J., *Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego*, Warszawa 2019.
 6. Cała-Wacinkiewicz E., Szwed A., *Prawa dzieci do wyrażania własnych poglądów a prawa rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem – uwarunkowania prawnomiędzynarodowe*, *Studia Prawnicze KUL* 2022, nr 1.
 7. Ciszewski J., *Europejskie prawo małżeńskie i dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej. Komentarz*, Warszawa 2004.
 8. Ciszewski J., *Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka*, *Przegląd Sądowy* 1994, nr 2.
 9. Gardziel K.M., *Prawo dziecka do wyrażania własnych poglądów*, *Przegląd Sądowy* 2022, nr 7–8.
 10. Gluza P., Kołakowska-Halbersztadt Z., Tański M., *Dziecko w rozstaniu rodziców*, Warszawa 2013.
 11. Gołaczyński J., [w:] *Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do rozporządzenia rady UE 2019/1111*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022.
 12. Gołaczyński J., *Jurysdykcja krajowa oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej (Bruksela II bis)*, [w:] *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007.
 13. Gołaczyński J., Zalisko M., *Przesłanki odmowy uznania orzeczenia w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w rozporządzeniu nr 2019/1111*, *Polski Proces Cywilny* 2022, nr 4.
 14. Górski M., *Wykładnia Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę w świetle art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (prawo do poszanowania życia rodzinnego). Glosa do wyroku ETPC z dnia 1 marca 2016 r., 30813/14, LEX/el.* 2016.
 15. Janowski B., *Uznawanie orzeczeń zagranicznych w sprawach małżeńskich i pieczy nad dzieckiem w Unii Europejskiej*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2002, z. 4.
 16. Kuźniak L., *Konwencja haska dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę i postępowanie w sprawach o powrót dziecka w Polsce*, *Rodzina i Prawo* 2007, nr 5.
 17. Pawliczak J., *Skarga kasacyjna w sprawach o nakazanie powrotu dziecka na podstawie Konwencji haskiej z 1980 r.*, *Polski Proces Cywilny* 2022, nr 2.
 18. Pawliczak J., *Zmiana unijnych przepisów o uprowadzeniu dziecka za granicę*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2021, nr 2.
 19. Radwan M., *Wybrane zagadnienia postępowania wywołanego przez bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka w innym państwie członkowskim*, *Europejski Przegląd Sądowy* 2011, nr 2.

20. Rodziewicz P., [w:] *Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do rozporządzenia rady UE 2019/1111*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022.
21. Stępień-Sporek A., *Wspólne prawo małżeńskie dla Unii Europejskiej. Stan integracji – perspektywy*, Gdańsk 2014.
22. Świerczyński T., *Podstawowe zagadnienia Konwencji haskiej o cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2000, nr 1–2.
23. Warecka K., *Strasburg: przymusowe wydanie dziecka do USA naruszyłoby Konwencję. B. przeciwko Belgii – wyrok ETPC z dnia 10 lipca 2012 r., skarga nr 4320/11, LEX/el.* 2014.
24. Wąworek R., *Stosowanie przez sądy rodzinne Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę*, *LEX/el.* 2017.
25. Weiner M.H., *Uprooting Children in the Name of Equity*, *Fordham International Law Journal* 2009, t. 33, nr 2.
26. Wierciński J., *Cywilne aspekty uprowadzenia dziecka za granicę w Unii Europejskiej*, *Zeszyty Prawnicze* 2021, nr 3.
27. Wierciński J., *Klauzula 'ne exeat' a prawo do pieczy nad dzieckiem. Cywilnoprawne aspekty uprowadzenia dziecka za granicę*, *Kwartalnik Rodzina i Prawo* 2010, nr 3.
28. Wierciński J., *Miejsce stałego pobytu dziecka. Cywilnoprawne aspekty uprowadzenia dziecka za granicę*, *Forum Prawnicze* 2020, nr 4.
29. Wierciński J., *Poważne ryzyko szkody fizycznej lub psychicznej i sytuacja nie do zniesienia. Cywilnoprawne aspekty uprowadzenia dziecka za granicę*, *Studia Prawa Prywatnego* 2010, z. 3.
30. Wierciński J., *Skutki wyboru podstawy prawnej oddalenia wniosku*, [w:] *Międzynarodowe prawo rodzinne. Filiacja. Piecza nad dzieckiem. Alimentacja*, red. P. Mostowik, Warszawa 2023.
31. Wierciński J., *Zakres badania zarzutu poważnego ryzyka szkody w sprawie o nakazanie powrotu dziecka uprowadzonego za granicę. Glosa do postanowienia SN z dnia 28 kwietnia 2021 r., I CSKP 109/21, Orzecznictwo Sądów Polskich* 2022, nr 2.
32. Wierciński J., *Zgoda na uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka. Cywilnoprawne aspekty uprowadzenia dziecka za granicę*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego oraz notarialnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Maksymilianowi Pazdanowi*, red. A. Dańko-Roesler, A. Oleszko, R. Pastuszko, Warszawa 2014.
33. Wojtaszek-Mik E., *Dobro dziecka a odmowa jego wydania na podstawie art. 13 ust. 1 lit. b Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę*, *Prawo w Działaniu* 2022, t. 50, <https://doi.org/10.32041/pwd.5002>.
34. Wołodkiewicz B., *Ustanowienie jurysdykcji krajowej przez wdanie się w spór na podstawie rozporządzenia Bruksela I bis*, Warszawa 2020.
35. Wróbel A. [red.], *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Kraków 2005.
36. Zalisko M., [w:] *Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do rozporządzenia rady UE 2019/1111*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022.